

**VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, Z. Ú., ČESKÉ BUDĚJOVICE**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**VÝVOJ A FINANCOVÁNÍ SOCIÁLNÍHO
ZABEZPEČENÍ V ČESKÉ REPUBLICCE**

Autor práce: Renata Radilová, Dis

Studijní obor: Bezpečnostně právní činnost ve veřejné správě

Forma studia: Kombinovaná

Vedoucí práce: Mgr. Bc. Josef Kříha

Katedra: Katedra právních oborů a bezpečnostních studií

2017

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, na základě vlastních zjištění a s použitím odborné literatury a materiálů uvedených v této práci.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce panu Mgr. Bc. Josefu Křihovi, za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále bych ráda poděkovala mé rodině za jejich trpělivost a podporu.

ABSTRAKT

RADILOVÁ, R. Vývoj a financování sociálního zabezpečení v České republice: bakalářská práce. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, z.ú., 2017. 58 s. Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Bc. Josef Kříha

Klíčová slova: sociální zabezpečení, dávky, financování, instituce, Taafeho reformy

Bakalářská práce (dále jen „práce“) je teoreticky orientovaná. Formou historické retrospektivy demonstuje genezi vývoje sociálního zabezpečení od prvních historických zmínek až po současný systém. Formou analytické a syntetické reflexe postihuje legislativní aspekty systému sociálního zabezpečení, včetně peněžitých dávek státní sociální podpory, sociálního pojištění a sociální pomoci. Hlavní cíl práce je primárně teoreticky vymezit vývoj problematiky sociálního zabezpečení. Vedlejším cílem je zhodnotit současné financování sociálního zabezpečení a jeho efektivnost. Teoretická část práce je obohacena o užité kazuistiky z aplikační praxe, kde jsou v konkrétních případech uvedeny peněžité dávky poskytovány ze systému sociálního zabezpečení.

ABSTRACT

RADILOVÁ, R. Development and Financing Social Security in the Czech Republic : Bachelor thesis. České Budějovice : The College of European and Regional Studies, 2017. 58 p. Supervisor : Mgr. Bc. Josef Kříha

Key words: social security, benefits, financing, institution, Taaffe's reform

The bachelor thesis (hereinafter "work") is theoretically oriented. Through the historical retrospective, it demonstrates the evolution of social security from the first to the present. The form of analytical and synthetic reflection covers the legislative aspects of the social security system, including monetary benefits of state social support, social insurance and social assistance. The main objective of the thesis is primarily to theoretically define the development of the social security issue. The secondary aim is to evaluate the current funding of social security and its effectiveness. The theoretical part of the thesis is enriched with applied case studies from application practice where, in specific cases, cash benefits are provided from the social security system.

Obsah

Úvod.....	8
1 Cíl a metodika bakalářské práce	10
2 Historický vývoj sociálního zabezpečení.....	12
2.1 Vývoj od počátku společnosti	12
2.2 Taafeho reforma	14
2.3 Vývoj v letech 1918 – 1989	16
2.4 Vývoj po roce 1989	18
3 Financování sociálního zabezpečení.....	21
3.1 Nástroje financování.....	22
3.2 Finanční metody	23
3.3 Modely (financování) sociálního zabezpečení	24
3.3.1 Bismarckovský model (konzervativní, kontinuální, korporativní)	24
3.3.2 Beveridgeův model (liberální, anglosaský).....	25
3.3.3 Skandinávský model (sociálně demokratický).....	25
3.4 Současný systém financování sociálního zabezpečení.....	26
4 Sociální zabezpečení.....	28
4.1 Státní sociální podpora	29
4.1.1 Dávky testované	29
4.1.2 Dávky netestované	32
4.2 Sociální pojištění	32
4.2.1 Důchodové pojištění.....	32
4.2.2 Nemocenské pojištění	36
4.2.3 Příspěvek na státní politiku zaměstnanosti	38
4.3 Sociální pomoc	38
4.3.1 Pomoc v hmotné nouzi.....	39
4.3.2 Dávky sociální péče	40
5 Hlavní instituce sociálního zabezpečení	43

5.1	Ministerstvo práce a sociálních věcí	43
5.2	Česká správa sociálního zabezpečení.....	44
5.3	Úřad práce České republiky	46
6	Kazuistiky	48
6.1	Kazuistika č. 1	48
6.2	Kazuistika č. 2	49
6.3	Kazuistika č. 3	51
	Závěr.....	53
	Seznam použitých zdrojů	55
	Seznam zkratk	57
	Seznam tabulek	58

Úvod

Sociální zabezpečení je důležitou součástí života každého z nás a je jeho nedílnou součástí. Tento systém se v různé míře dotýká nejen jedinců, ale také celé lidské společnosti, neboť jeho prostřednictvím stát ovlivňuje nejen společenské, ale i ekonomické postavení společnosti. Jedná se o problematiku každodenního života a součást sociální politiky státu. Stát vystupuje jako nositel sociálního zabezpečení.

Historie lidské společnosti ukazuje, že sociální zabezpečení bylo nedílnou součástí ovlivňující vývoj lidstva. Již na počátku vzniku lidských společenství jako rodin, kmenů bylo sociální zabezpečení důležitou součástí, které se vyvíjeli a formovali dohromady. V jednotlivých historických etapách jsou pozorovatelné důležité mezníky vývoje. Mezi první můžeme zařadit první dělbu práce, při které se začali formovat první instituce, které plnili funkci hospodářskou, socializační a kontrolní. V období středověku to byla církev, která byla ve velkém rozkvětu a na velmi dlouhou dobu a nejvíce ovlivnila vývoj sociálního zabezpečení. Převzala péči o sirotky, práce neschopné jedince a staré osoby společnosti. Později se v péči o potřebné začali také uplatňovat spolky a sdružení. Nakonec stát začal přebírat odpovědnost a začalo se formovat státní sociální zabezpečení.

Ve vývoj sociálního zabezpečení v české historii byli důležité Taafeho reformy a zákon o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří.¹ Významný zde byl i zákon o národním pojištění. Velké změny v oblasti sociálního zabezpečení se začali tvořit po první světové válce. Po roce 1989 se stěžejní změny odehrávali v oblasti politické a také ekonomické. Na povrch začaly vyvstávat problémy, které byly v předchozích letech přehlíženy jako neexistující. To byl počátek pro reformy v sociální oblasti, které sebou přinesli mnohé změny. Ty se zpočátku začaly formovat zejména v oblasti důchodového pojištění a zdravotnictví. Byly schváleny nové zákony, jako například zákon o životním minimu, zákon o zaměstnanosti a zákon o všeobecném zdravotním pojištění.

Financování sociálního je jeho nedílnou a důležitou součástí. Stát, jako nositel sociálního zabezpečení odpovídá za fungování celého systému. Nejdůležitějším úkolem je získat finanční prostředky a ty následně přerozdělit. Sociální zabezpečení funguje na

¹ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, str. 8

principech solidárnosti a zásluhovosti. Nejdůležitějšími příjmy pro sociální zabezpečení jsou daně, které jsou vybírány přímo a nepřímo a také z poplatků ze sociálního pojištění. Pro řízení sociálního zabezpečení jako takového, vytvořil stát systém institucí, které jsou hierarchicky uspořádány a zároveň propojeny. Tyto instituce řídí a spravují celý systém sociálního zabezpečení. Každá jednotlivá instituce má zákony určenou svou oblast působnosti, o kterou se stará a spravuje ji.

1 Cíl a metodika bakalářské práce

Hlavním cílem bakalářské práce je analyzovat systém sociálního zabezpečení od počátku jeho vývoje až po současnost, a jednotlivé dávky, které jsou v rámci sociálního systému vypláceny. Vedlejším cílem je zhodnotit financování sociálního zabezpečení, jeho efektivnost a způsoby, které jsou k tomu v dnešní době využívány.

Úvodní kapitola je zaměřena na historický vývoj sociálního zabezpečení, které se začalo formovat spolu s počátkem lidské společnosti. Jednotlivé stěžejní mezníky jsou podrobněji rozebrány. Je zřejmé, že vývoj sociálního zabezpečení prošel od jeho počátku velkými a zároveň výraznými změnami a mění se i dnes, a to v reakci na vývoj celé lidské společnosti.

Druhá kapitola je věnována financování sociálního zabezpečení. Tento systém je založen na principech solidárnosti a zásluhovosti. Jsou zde podrobněji popsány jednotlivé metody, které jsou v rámci financování sociálního zabezpečení využívány. Zároveň je zde pojednáno o současném systému financování, které je platný v aktuální době.

Třetí kapitola se zabývá systémem sociálního zabezpečení, ve kterém jsou stěžejní tři pilíře systému: státní sociální podpora, sociální pojištění a sociální pomoc. V rámci jednotlivých systémů jsou stanoveny jednotlivé dávky, které jsou určeny pro klienty sociálního zabezpečení, kteří se dostali do situace, kdy potřebují využít pomoci od státu a to vyplácenými dávkami.

Čtvrtá kapitola se zabývá hlavními institucemi sociálního zabezpečení. Podrobněji jsou zde rozebrány vybrané instituce a jejich hlavní činnosti, které jsou jejich náplní. Mezi tyto instituce jsou zde zařazeny Ministerstvo práce a sociálních věcí, které je jednou z nejvýše postavených institucí v oblasti sociálního zabezpečení v České republice. Dále jsou to instituce Česká správa sociálního zabezpečení a Úřad práce České republiky.

Závěr práce je věnován případovým studiím z praxe, kde jsou na konkrétních případech popsány jednotlivé sociální dávky, které jsou v rámci systému vypláceny. Údaje v kazuistikách byly pozměněny a jsou zcela anonymní, aby klienti využívající sociální dávky nebyli nijak poškozeni. Případové studie poukazují na skutečnost

důležitosti sociálního systému a dávek, které jsou v případě potřeby vypláceny klientům a jejich rodinám, kteří v jednotlivých životních etapách, potřebují pomoc v životních situacích, které nejsou sami schopni zvládnout, a stát jim ji poskytne.

2 Historický vývoj sociálního zabezpečení

Kořeny sociálního zabezpečení sahají až k počátkům lidské společnosti. Systém, se začal vyvíjet a formovat spolu s vývojem lidskou komunitou. V průběhu času se sociální zabezpečení přizpůsobovalo demografickým změnám. V ucelené formě se začala objevovat až na přelomu 19. a 20. století. Pojem sociální zabezpečení byl poprvé použit v USA. V rámci naší republiky se pojem zavedl do povědomí až v roce 1964, a to zákonem, který poskytoval důchodové zabezpečení a sociální péči. Definovat a vymezit tento pojem je velice obtížné a vzhledem k historickému vývoji by definice nebyla přesná.²

2.1 Vývoj od počátku společnosti

Lidé již od počátku společnosti začali tvořit společenské systémy. Hlavním cílem bylo zachování života. Základem každé společnosti byli nejprve rodiny, které se sdružovali do tlup, později začali tvořit klany a kmeny. V těchto společenských uskupeních měli nejdůležitější postavení lovci, matky rodu a také šamani. V těchto počátcích se dělba práce objevovala jen v základních rysech. Postupem času, když se společnost začala rozrůstat, začaly vznikat větší společenské útvary. Vytvářeli se občiny, obce, kde se dají pozorovat první sociální pravidla. Utvářely se zde sítě vztahů a vazeb, kterým vedly k plnění sociálních funkcí k přežití, jako je přežití, bydlení, práce, množení. Důležitá zde byla vnitřní hierarchie společenského postavení. Dělba práce se v tomto období rozdělovala podle schopností a účelnosti. Aby systém mohl fungovat, začali si lidé vytvářet různé instituce. Systém také plnil určité funkce hospodářské (výroba, spotřeba, distribuce), socializační, integrační, kontrolní apod. Další důležité funkce byly socializační, začlenění do skupiny plnila hlavně rodina, a pak také instituce, jako jsou škola, nebo státem vytvořené instituce. Umožňovali se lidem začleňovat se do společenského systému.³ Stát prováděl kontroly nad těmito institucemi pomocí soudů, politických stran, hnutí, zájmových sdružení a nevládních subjektů. Funkce solidární a vzájemnostní plní sociální instituce jako sociální pojištění, sociální podporu a sociální služby.⁴ Patriarchát představuje nejstarší pojetí sociální politiky. Na vrcholu stál „otec“,

² KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, str. 21-22

³ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, str. 6

⁴ TOMEŠ, Igor. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost: výběr z přednášek na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy*. vyd. 1. Praha: Sociopress, 1996, str. 12

který byl nejstarší, nebo nejchytřejší, nebo nejsilnější z celé společnosti. Jeho úkolem bylo mimo jiné přerozdělovat jednotlivé role ve společnosti. Nejchudší jedinci společnosti byli zpočátku trestáni, vylučováni ze společenství, nakonec upadali do otroctví. Doba otroctví přinesla první reformy, kde se zavedla solidarita mezi bohatými a chudými ve výměrách půdy.⁵

V období středověku byl rozšířený názor, že chudí a pracovně neschopní jsou problémem soukromím a věcí církve. Byl zde velký rozvoj církve. V té době bylo křesťanství přijato za státní náboženství a tím se začala rozvíjet první péče o neschopné a staré osoby společnosti. Pomoc byla poskytována v kláštorech a později ve farnostech. Chudinská péče byla almužnou, kde byly chudým k dispozici základní služby jako strava, nocleh a oblečení. Chudí za tyto služby nemuseli platit a dostali je, i když na ni neměli žádný právní nárok. Později se panovník snažil, aby se o chudé starali jejich feudálové a nesli za ně v tomto určitou odpovědnost.⁶ Profesní skupiny patřily také k počátkům sociálního zabezpečení. Již od období raného středověku to byly spolky horníků. Ti byli pro panovníka důležití z důvodu plnění pokladen, proto měli volnější postavení mezi ostatními profesemi. Horníci si vytvořili pokladny, do kterých si sami přispívali ze svých mezd, pro případ nehody nebo zranění. Úplně první záznam o pokladnách tohoto typu je z roku 1572 od císaře Ferdinanda I. Tyto pokladny pro případ pracovní neschopnosti začali postupně zakládat i další řemeslnické pokladny. Počátkem 17. století stále neměli chudí možnosti soudně se domáhat chudinských příspěvků. V roce 1661 byl přijat patent o tulácích a žebrácích.⁷ Patent stanovoval, kdo je oprávněn žebrat a kdo ne. Žebrání bylo umožněno práce neschopným, starým osobám a nemocným. Císař Josef II. se snažil posilovat farnosti tím, že přibrali pomocníka faráře, aby se mohly lépe a efektivně starat o chudé.⁸ I když největší odpovědnost zůstávala na rodině.

Další vývoj sociálního systému se již mohou pokládat za vznik sociálního zabezpečení. Stát začal postupně přebírat odpovědnost a začaly se tvořit systémy zákonů. O chudé se začali starat obce, které k tomu od státu dostávali finanční

⁵ BALÍK, Stanislav a kol.; Politický systém českých zemí 1848-1989. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. 2003, str. 41

⁶ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 5-6

⁷ ŠTANGOVÁ, V. In: TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 5., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 27

⁸ ŠTANGOVÁ, V. In: TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 5., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 27

prostředky. V 18. století vytváří Marie Terezie reformy, kdy vzniká profesionální úřednictvo. To nevlastnilo žádný majetek, jen dostávali statky. Později byly v rakouské monarchii vydány dva právní předpisy, tzv. penzijní normál. V roce 1771 byl vydán první, který zabezpečoval vdovy a sirotky, v případě smrti zaměstnance státu. Na něho navázal druhý normál, který zabezpečoval zaměstnance: „kteří aspoň po deseti letech uspokojivé služby se stali práce neschopnými.“⁹ Později se vycházelo z myšlenky, že se o chudé postará příslušná obec. Obci byla tato povinnost stanovena v zákoně č. 18/1862 ř.z. „Úprava chudinské péče již v citovaném obecním zákonu byla provedena č. 105/1883 ř.z., domovským právem a chudinským zákonem č. 59/1868 čes. z. z.“¹⁰ Příslušný zákon v § 2 uvádí pořadí, v jakém se má chudému dostat podpory: „Pokud chudí dojít nemohou podpory nevyhnutelné ani od své rodiny, ani z některého jiného důvodu zákonného, ani od jenot, fundací nebo pokladnic opatrovacích, na nichž jich dle práva soukromého mohou žádati, tedy jim ji má poskytnouti nejprve obec, pak teprve okres a konečně země.“¹¹

2.2 Taafeho reforma

Systém státního zaopatření zapojoval kromě úřednictva i další veřejné zaměstnance a skupiny pracujících, ale přesto stále se jednalo o dílčí reformy týkající se úzkého okruhu osob, jako například státní úředníci, důstojníci, soudci. Důležitou změnu přinesl konec 19. století.

Otto von Bismarck, německý kancléř a jeho vláda v Německu zavedli sociální pojištění pro široké vrstvy zaměstnanců. Povinné nemocenské pojištění dělníků bylo uzákoněno v roce 1883. O rok později bylo uzákoněno úrazové pojištění dělníků a v roce 1889 pojištění pro případ invalidity a stáří. Bismarckova reforma byla velkým pokrokem v sociální politice, i když hlavními motivy byly potlačit aktivity dělnického hnutí, nastolit politický dozor a také se dostat k peněžitém prostředkům těchto spolkům, a stala se vzorem pro podobné reformy v mnoha evropských zemích.

Eduard Taafe, který byl předsedou vlády na našem území, se nechal inspirovat a udělal velký pokrok v oblasti sociálního pojištění. Jeho vláda již od roku 1883 předkládala návrhy zákonů o úrazovém a nemocenském pojištění dělníků říšské radě.

⁹ ŠTANGOVÁ, V. In: TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 5., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 29

¹⁰ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 10

¹¹ Zákon č. 59/1868 z.z. o chudinské péči

Projednávání zákonů trvalo řadu let a návrhy byly často měněny. „V Rakousko-Uhersku zavádí podobnou reformu ministerský předseda Eduard Taaffe. V roce 1888 tam vzniká úrazové pojištění a nemocenské pojištění dělníků a v roce 1907 penzijní pojištění“.¹² Konečné zákony jsou označovány jako Taafeho reforma:

- zákon č. 1/1888 ř.z., o pojištění dělníků pro případ úrazu – povinné pojištění pro dělníky a výkonné úředníky pracujících v rizikových oborech. „*Všichni dělníci a výkonní úředníci, v továrnách a hutích, v dolech na nevyhrazené nerosty, v loděnicích, ve skladištích a lomech, jakož i v zařízeních k těmto podnikům příslušejících zaměstatní, jsou pojištěni podle tohoto zákona proti následkům úrazu, jež by při práci se staly. Totéž platí o dělnících, jakož i výkonných úřednících, kteří v živnostenských podnicích, které ku provádění stavebních prací směřují, nebo jinak při provádění staveb jsou zaměstnání*“.¹³ Pojištěnec měl nárok na důchod ve výši šedesát procent ročního výdělku v případě, kdy byl zcela práce neschopný a padesát procent, když se jednalo o částečnou neschopnost.
- zákon č. 33/1888 ř.z., o pojištění dělníků pro případ nemoci –nabyl účinnosti až 1.8.1889 a upravoval nemocenské pojištění. Tento zákon u nás poprvé obecně a povinně upravil zabezpečení v nemoci. Nemocenské pojištění bylo od počátku nárokové a tato podoba mu zůstala do dneška. Z pojištění náležely dvě dávky a to peněžité a věcné. Peněžité dávky byly výši alespoň šedesáti procent denní mzdy při pracovní neschopnosti, která trvala více než tři dny. Jak je uvedeno v § 6: „*Trvá-li nemoc déle tří dnů, a je-li nemocný výdělku neschopen, ode dne onemocnění za každý den příspěvek nemocenský ve výši 60% v příslušném okresu soudním obvyklé denní mzdy obyčejných, povinnosti pojistné podléhajících dělníků. Podpora v nemoci má se poskytovat tak dlouho, pokud nemoc trvá, a neskončí-li se dříve, nejméně po dobu dvaceti neděl, od početí nemoci, a sice vždy dodatečně po uplynutí jednoho týdnu.*“¹⁴ Věcné dávky zahrnovaly bezplatné lékařské ošetření, bezplatnou pomoc při porodu, léky a léčebné pomůcky. Správou byly pověřeny nemocenské pokladny.
- zákon č. 127/1889 ř.z., o bratrských pokladnách –zákon upravoval nemocenské pojištění horníků. Tento zákon zavedl nemocenské a úrazové pojištění pro

¹² KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, str. 8

¹³ Zákon č. 1/1888 ř.z., o úrazovém pojištění dělníků

¹⁴ Zákon č. 33/1888 ř.z., o nemocenském pojištění dělníků

horníky (v podstatě navázal na horní zákon z roku 1854). Správu tohoto pojištění vykonávaly bratrské pokladny.

Tyto tři zákony zavedly povinné veřejnoprávní pojištění, které bylo pouze pro dělníky. Dále se zavedly základy pro nemocenské pojištění. Tento systém byl výhradně pod státní kontrolou a dávky byly průběžně financovány z vybraného pojistného.

2.3 Vývoj v letech 1918 – 1989

Po vzniku Československé republiky byly v sociální oblasti převzaty právní předpisy z Rakouska-Uherska. „*Samostatný stát československý vstoupil v život. Aby byla zachována souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu, nařizuje Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatel státní svrchovanosti toto: ČL. 1 Státní formou československého státu určí Národní shromáždění ve srozumění s Československou Národní radou v Paříži. Orgánem jednomyslné vůle národa a také vykonavatelem státní svrchovanosti je Národní výbor. Čl. 2 Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti. Čl. 3 Všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení. Čl. 4 Zákon tento nabývá účinnosti dnešním dnem. Čl. 5 Národnímu výboru se ukládá, aby tento zákon provedl.*“¹⁵ Kromě právních předpisů si republika přenesla z dob již zaniklé monarchie problémy, která za sebou zanechala první světová válka. Především se jednalo o početné skupiny lidí, které byli válkou přímo či nepřímo zasažené. Také z tohoto důvodu se začala přijímat nová legislativa. Nově vzniklé Ministerstvo sociální péče se velmi zasloužilo o rozvoj zákonodárství. Byly přijaty zákony o invalidních rentách, zákon o podporách v nezaměstnanosti, o závodních radách, o minimální mzdě, o kolektivních smlouvách a o pracovní době. Nově přijatý zákon č. 63/1918 Sb., o podpoře v nezaměstnanosti (dále jen „**zákon o podpoře v nezaměstnanosti**“), se týkal hlavně dělníků a demobilizovaných vojáků: „Příslušníci československého státu, odkázáni svojí výživou na mzdu nebo služební požitky a podléhající zákonu o pojištění dělníků v nemoci, ze dne 30. března 1888, z.ř. čís. 33, nebo zákonu o bratrských pokladnách ze dne 28. července 1889, z. ř. čís. 127, mohou činit nárok na podporu v nezaměstnanosti za podmínek, uvedených v tomto zákoně.

¹⁵ Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého

Nárok za stejných podmínek mohou činit osoby vojenské, propuštěné ze služby vojenské, neb osoby, které podléhaly zákonu ze dne 26 prosince 1912, z. ř. čís.236, o válečných úkonech (demobilisovní). Z podpory vyloučeny jsou osoby, které požívají nemocenského podle zákonů v § 1 odst. 1., uvedených, jakož i osoby, které z vlastních prostředků mají zabezpečenu výživu po dobu působnosti tohoto zákona.“¹⁶

V té době byl průlomový v oblasti sociálního pojištění zákon č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří (dále jen „**zákon o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří**“), kde bylo spojeno nemocenské a důchodové pojištění v jednom předpisu. Byl jeden z nejdůležitějších zákonů v sociální oblasti v 1. polovině 20. století. Tento zákon rozšířil okruh osob, na které se systém sociálního pojištění vztahoval. Pojištění se týkalo všech, kteří na území Československé republiky pracovali, nebo vykonávali služby na základě pracovního, služebního nebo učňovského poměru a nevykonávali je příležitostně nebo jako vedlejší zaměstnání¹⁷. Zákon zahrnoval pouze dělníky, jelikož z tohoto pojištění byli vyjmuti státní zaměstnanci, soukromí úředníci a také zaměstnanci, kteří nastoupili do zaměstnání až po 60. roce věku. Tento systém fungoval na principu vyváženosti příjmů a výdajů. Polovinu příspěvků platil zaměstnavatel a druhou polovinu zaměstnanec.

V roce 1925 byl schválen zákon č. 221/1925 Sb. o nemocenském pojištění veřejných zaměstnanců (dále jen „**zákon o nemocenském pojištění veřejných zaměstnanců**“), který se vztahoval na zaměstnance ve službách státu, státních podniků a veřejných fondů spravovaných státem, příslušníci četnictva, učitelé obecných a občanských škol a další¹⁸. Pojistné bylo hrazeno z poloviny zaměstnavateli a zaměstnanci. Léčebný fond veřejných zaměstnanců byl pověřen k vykonávání pojištění. Chudinská péče byla stále organizována především obcemi i přes to, že se rozvíjelo zákonodárství v sociální oblasti. Zajišťovány takto byly starobince, chudobince, sirotčince a útluky, které financovali ze sbírek a darů, v omezené míře i ze státních dotací. Další vývoj v sociální oblasti byl negativně ovlivněn hospodářskou krizí a německou okupací. Druhá světová válka zapříčinila některé zásadní obraty ve vývoji sociálního zabezpečení. Vyloučením židovského obyvatelstva se snížili náklady na pojištění. Na druhou stranu se okruh pojištěnců rozšířil, protože bylo co největší možné využití pracovní síly. Z nepřímých i přímých následků války se zvyšovala úmrtnost a

¹⁶ Zákon č. 63/1918 Sb., o podpoře nezaměstnaných

¹⁷ 80 let sociálního pojištění. Česká správa sociálního zabezpečení, 2004, s. 5.

¹⁸ Viz. § 1 zákona č. 221/1925 Sb. z. a n., o nemocenském pojištění veřejných zaměstnanců

také narůstal počet invalidů. Na nastalou situaci se snažili reagovat úpravy sociálního zabezpečení, ale pojištěnci a účastníci na pojištění se nikdy výrazných zlepšení nedočkali. První a druhá světová válka se staly významnými mezníky v oblasti rozvoje a modernizace sociálního zabezpečení. Stát se stal hlavním subjektem sociálního zabezpečení. Zpočátku stát zajišťoval sociální zabezpečení pouze vybraným skupinám obyvatelstva, po druhé světové válce se sociální zabezpečení stalo všeobecným.¹⁹ Oddělení národního důchodového a nemocenského pojištění zákonem č. 102/1951 Sb., o přebudování národního pojištění (dále jen „**zákon o přebudování národního pojištění**“), přineslo velkou změnu. Kolektivním vlastnictvím byly příspěvky důchodového a nemocenského pojištění. Původně byly odváděny samostatně na účet Ústřední národní pojišťovny, které bylo zrušeno, a nově se zahrnují do sazeb daně ze mzdy.²⁰

2.4 Vývoj po roce 1989

Období po roce 1989 znamenalo velkou změnu v oblastech politických, ekonomických a také sociálních. Což s sebou přineslo nové poznatky v oblasti sociálních problémů, jako například nezaměstnanost, chudobu, drogovou závislost, bezdomovectví apod., které bylo nutné řešit. Již v roce 1990 přijal parlament sociální reformy. Jednalo se o základní prvky a to aktivní politiku v zaměstnanosti, politiku v oblasti rodinné a pracovních příjmů, jednotnou politiku sociálního zabezpečení, která zahrne zdravotní, nemocenské a důchodové pojištění, státní sociální podporu a sociální pomoc.²¹ Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o životním minimu**“), bylo v §1 definováno životní minimum: „*Tento zákon stanoví životní minimum jako společensky uznanou minimální hranici příjmů občana, pod níž nastává stav jeho hmotné nouze [Čl. 30 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, uvozené ústavním zákonem Federálního shromáždění České a Slovenské federativní republiky č. 23/1991 Sb.]*.“²²

V roce 1991 byl přijat zákon č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o zaměstnanosti**“), který zavedl státní politiku zaměstnanosti

¹⁹ NAHODIL, František, et al. Veřejné finance v České republice. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 231

²⁰ KRES, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 5. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, str. 205

²¹ CHVÁTALOVÁ, Iva. Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii. Plzeň: Vydavatelství a naklad. Aleš Čeněk, 2012, s. 102

²² Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu

provádějící úřady práce v období, kdy nezaměstnanost nedosahovala takového rozměru. „Zprostředkování zaměstnání §3/1 se pro účely tohoto zákona rozumí činnost zaměřená na vyhledávání vhodného zaměstnání pro občana, který se o práci uchází. Součástí zprostředkování zaměstnání je též činnost informační a poradenská. §3/2 Zaměstnání zprostředkovávají příslušné územní státní orgány práce, do jejichž působnosti podle zákona národní rady tato činnost patří; jiné právnické nebo fyzické osoby mohou zprostředkovávat zaměstnání jen za podmínek stanovených tímto zákonem. §3/3 Územní státní orgány práce zprostředkovávají zaměstnání bezplatně na celém území České a Slovenské Federativní republiky.“²³ V dalších letech začala nezaměstnanost stoupat vysokým tempem. Systém všeobecného zdravotnictví byl zcela nově vytvořen, kdy zdravotní pojišťovny spravují celé zdravotní pojištění nezávisle na státu, zákon č. 550/1991 Sb., o všeobecném zdravotním pojištění (nahrazený stejnojmenným zákonem č. 48/1997 Sb.) Oblast pracovního práva byl přijat zákon č. 2/1991 Sb., o kolektivním vyjednávání, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o kolektivním vyjednávání**“), který zároveň zavedl i pravidla pro sjednávání kolektivních smluv. Tyto právní předpisy zavedly jedny z nejdůležitějších změn.²⁴ Zavedení zdravotních pojišťoven bylo velice důležitým krokem. Všeobecná zdravotní pojišťovna byla největší, která byla v ČR zřízena a to zákonem ČNR č. 551/1991 Sb., o Všeobecné zdravotní pojišťovně (dále jen „**zákon o všeobecné zdravotní pojišťovně**“). Vedle ní působí zdravotní pojišťovny resortního, oborového, podnikového charakteru, a to na základě zákona ČNR č. 280/1992 Sb., o resortních, oborových, podnikových a dalších zdravotních pojišťovnách (dále jen „**zákon o resortních, oborových, podnikových a dalších resortních pojišťovnách**“).²⁵ Dále byl přijat zákon o důchodovém pojištění, o penzijním připojištění a také vznikl i systém státní sociální podpory, který zabezpečoval rodiny s dětmi.

Po roce 2006 přichází další významné období reforem a přijímání nových předpisů v sociální oblasti a oblastech souvisejících:

- zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o existenčním minimu**“),

²³ Zákon č. 1/1991 Sb., o zaměstnanosti

²⁴ ŠTANGOVÁ, V. In: TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 5., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 34-35

²⁵ ŠTANGOVÁ, V. In: TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 5., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013, str. 35

- zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o pomoci v hmotné nouzi**“),
- zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o nemocenském pojištění**“),
- zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon zákoník práce**“),
- zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o úrazovém pojištění**“),
- zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o stabilizaci veřejných rozpočtů**“).²⁶

²⁶ KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, str. 18-19

3 Financování sociálního zabezpečení

Systém sociálního zabezpečení funguje na principech solidarity a zásluhovosti. Za tímto účelem je zapotřebí finančních prostředků, které je nutné získat a přerozdělit. Sociální zabezpečení je určitá odpovědnost člověka za svou budoucnost a také se zde stanovuje míry a formy sociální solidarity mezi občany²⁷.

Finanční prostředky jsou zajišťovány z daní přímých i nepřímých, dále také z poplatků, které jsou vybrány na sociálním pojištění, z daňových subjektů, které financují sociální zabezpečení, patří stát, občané, zaměstnavatelé, územní samosprávné celky, různé neziskové organizace, občanská sdružení a církve.

Stát, který vystupuje jako nositel sociálního zabezpečení, může organizovat jeho provádění a poskytovat dávky sociálního zabezpečení sám ze státního rozpočtu prostřednictvím státních orgánů. Sociální zabezpečení také může být plně ponecháno na jednotlivci s nezasahováním státu k zajištění budoucnosti. Jednotlivec si dobrovolně vytváří dostatečné úspory pro případ vzniku neočekávaných sociálních událostí, jako např. spoření, životním pojištěním, nebo penzijním připojištěním. V tomto případě vystupuje stát pouze jako iniciátor sociálního zabezpečení, který vytvoří právní rámec pro působení jiných subjektů. Ovšem nevměšuje se do organizování a provádění sociálního zabezpečení a negarantuje jeho fungování. V případě sociálního pojištění, kde dochází ke kombinaci dvou předchozích principů, vytváří stát právní rámec a nástroje pro povinné pojištění občanů. Určí podmínky sociálního zabezpečení, stanoví sociální práva občanů a jejich realizaci a poskytne záruku, aby systém fungoval a měl záruku plnění ze systému sociálního zabezpečení.

Tyto plnění zajišťují instituce, které hospodaří s prostředky sociálního zabezpečení. Sociální výdaje tvoří velmi významnou položku ve veřejných výdajích. Výdaje na sociální zabezpečení u nás patří k tzv. mandatorním výdajům státního rozpočtu, což znamená, že se jedná o garantované výdaje, které ze zákona musí vláda zainventovat. Do výdajů na sociální zabezpečení jsou zařazeny:

- veřejné výdaje na sociální zabezpečení:
 - zdraví – výdaje na zdravotní péči, nemocenské dávky, invalidní důchody,

²⁷ TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, str. 8

- starobní a pozůstalostní důchody,
- rodinu – rodinné dávky poskytované manželovi, manželce a dětem,
- zaměstnanost – podpora v nezaměstnanosti, výdaje na rekvalifikace,
- bydlení,
- sociální pomoc,
- další veřejné výdaje na:
 - vzdělání,
 - podporu spoření,
 - některé další výdaje,
- daňové úlevy (slevy na daních) a daňové výdaje.²⁸

Veřejné výdaje jsou velice často kritizovány pro jejich neefektivnost. Vysokým tempem roste jejich objem a do budoucna bude nutné přehodnotit hospodárnost a účelnost některých veřejných výdajů a zvážit jejich nutnost. Sociálních výdajů se to bude samozřejmě dotýkat také.

Zákony stanovují druhy i konstrukci dávek a ty se dělí:

- zásluhové – výše je závislá na předchozím příjmu, např. nemocenská,
- univerzální – poskytnuty v jednotné výši všem
- individualizované – pro osoby, které splňují podmínky, které stanovuje zákon, jsou to dávky adresované a jsou poskytovány v individuální výši,
- kombinované – kombinace zásahových a částečně univerzálních dávek, jako např. starobní důchody.

Sociální zabezpečení není spojeno jen s veřejnými financemi, ale důležité je i soukromé zabezpečení, kde vedle soukromého pojištění je stěžejní také soukromí majetek, péče rodiny, charitativní instituce, odbory atd.

3.1 Nástroje financování

Existují různé nástroje financování, které sociální zabezpečení využívá. Lze je rozdělit na dva hlavní typy: přímé a nepřímé financování.

²⁸ VOSTAREK, Jaroslav. Sociální a soukromé pojištění. Praha: Codex Bohemia, 1996, str. 48

- přímé - povinné příspěvky, část daňového výnosu, který financuje sociální potřeby,
 - dávky sociálního zabezpečení,
- nepřímé - daňové úlevy - u individuálních důchodových daní, důchodových daní korporací a daňové výdaje.²⁹

3.2 Finanční metody

V rámci sociálního zabezpečení je v praxi využíváno šest základních finančních metod pro realizaci sociálního zabezpečení.

Sociální pojištění je jednou z nejdůležitějších metod, která je založena na povinném zákonném pojištění. Příspěvky jsou placené zaměstnavateli, zaměstnanci a určitou částí se podílí i stát. Princip vyplácení dávek je založen na placení pojistného nebo délce zaměstnání. V rámci sociálního pojištění je zahrnuto pojištění nemocenské, úrazové, invalidní, zdravotní a důchodové.

Státní zaopatření spočívá v úhradě výdajů v rámci státního rozpočtu. V tomto systému není specifikován způsob financování, ani z něho nevyplývají konkrétní dávky. Takto lze financovat jakékoliv dávky. Státním zaopatřením je např. státní sociální podpora.

Dávky sociální pomoci jsou podmíněny sociální potřebností a individuálností. Financování probíhá ze státního rozpočtu a také může být financováno prostřednictvím příspěvků, charitativních akcí atd.

Spoření je v rámci soukromého zabezpečení. Tento systém je buď dobrovolný, nebo povinný. Finanční prostředky jsou odkládány na pozdější dobu, do možných fondů, kde dochází k jejich zhodnocení.

Soukromé pojištění funguje na principu dobrovolnosti. Stát reguluje produkty, které jsou na trhu nabízeny. Tento typ pojištění velmi často tvoří nadstavbu nad základním systémem sociálního zabezpečení, např. životní pojištění.

²⁹ PEKOVÁ, Jitka. *Veřejné finance: úvod do problematiky*. 4. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2008, str. 216

V rámci podnikového zaopatření podnik poskytuje svým zaměstnancům dávky sociálního zabezpečení ze svých prostředků, buď to dobrovolně, nebo ze zákona. Jde spíše o nadstandardní metodu sociálního zabezpečení. Řadí se sem odpovědnost za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání

3.3 Modely (financování) sociálního zabezpečení

Sociální zabezpečení využívá různé modely, které nelze systémy zařadit pouze do jednoho z nich. Sociální zabezpečení neexistuje v čisté modelové podobě, i když se výrazně přiklání k určitému modelu, tak dochází k prolínání či přebírání prvků z ostatních modelů. Rozdílnost modelů určuje odlišnost ve způsobech financování.

3.3.1 Bismarckovský model (konzervativní, kontinuální, korporativní)

Tento model vznikl za vlády kancléře Otoo von Bismarka v Německu v 80. letech 19. století. V letech 1883-1884 byly přijaty zákony o nemocenském, úrazovém a důchodovém pojištění.³⁰ To dalo za vznik prvnímu sociálnímu pojištění v Evropě. Jednalo se o klasický model sociálního pojištění, kde fungovalo financování systému prostřednictvím pojistného. Sociální pojištění bylo povinné pro dělníky, zaměstnance i zaměstnavatele a také stát přispíval v podobě příspěvků.

Sociální pojetí tohoto modelu pojištění se vztahuje na všechny obyvatele. Není zde rozlišováno, zda jsou či nejsou zaměstnanci. Model je založen na principu zásluhovosti a sociální solidarity. Jsou využívány dávky zásluhové a univerzální, zejména u zdravotní péče. Jedná se o netestované dávky, které náleží všem, kteří do systému přispívali prostřednictvím pojistného, ne jen chudým. Tento systém je finančně náročnější pro zaměstnance a zaměstnavatele. Hlavním zdrojem financování je pojistné sociálního pojištění, jako doplňkový zdroj je státní rozpočet.³¹ Z nemocenského pojištění byla zdarma poskytována lékařská péče a léky, nemocenská, pohřebné, podpora v šestinedělí. Důchodové pojištění zajišťovalo 31 pojišťoven. Bismarckovský model zajišťoval důchody všem, kteří pracovali a odváděli příspěvky. Dávky měli zaručovat stejný životní standard jako v období aktivního života, ovšem výše dávek byla limitována. Konzervativní model byl inspirací pro systémy většiny zemí. Kromě Německa se také rozšířil např. do Belgie, Francie, Itálie.

³⁰ VOSTATEK, Jaroslav. *Sociální a soukromé pojištění*. Vyd. 1. Praha: CODEX Bohemia, 1996, str. 63

³¹ VOSTATEK, Jaroslav. *Sociální a soukromé pojištění*. Vyd. 1. Praha: CODEX Bohemia, 1996, str. 82

3.3.2 Beveridgeův model (liberální, anglosaský)

Tento model je spojený se jménem Sira Wilhana H. Beveridge. Ten v roce 1942 předložil britskému parlamentu program, známý jako Beveridge report, představující nový systém sociálního zabezpečení, systém národního pojištění. Sociální zabezpečení je financováno z pojistného, které je stejné pro všechny, dále také prostřednictvím státního rozpočtu z daní. Liberální model vychází z odpovědnosti jednotlivce za své sociální zabezpečení, také odpovědnost jeho rodiny. Každý člověk se má o sebe a svou rodinu především postarat sám.

Úloha státu nastupuje až ve chvíli, kdy občan nemá žádné řešení svého zaopatření. Dávky jsou určeny pouze pro nejchudší osoby a jsou poskytovány ve stejné výši pro všechny. Dávky měly být vypláceny na takové úrovni, aby zajistily přežití, ne pohodlný život. Tento systém je pro stát méně nákladný. Postupem času docházelo k vývoji modelu a byly např. zavedeny prvky sociálního pojištění. Některé země model přeměnili v tzv. univerzální model, kde se uplatňovaly pouze univerzální dávky, a financování bylo prostřednictvím státního rozpočtu. Model je uplatňován např. ve Velké Británii, Spojených státech amerických, Kanadě a Austrálii.

3.3.3 Skandinávský model (sociálně demokratický)

Model se již podle názvu uplatňoval především ve skandinávských zemích ve Švédsku, Norsku a Finsku. Dochází zde ke kombinaci systému univerzálního a systému moderního sociálního pojištění. Podstata tohoto systému spočívá v zabezpečení všech občanů země, kde nejdůležitější roli v rámci sociálního zabezpečení hraje stát. Univerzální systém zahrnuje všechny vrstvy a třídy do jednoho. V tomto pojetí nemá stát zajišťovat jen minimální standard těm nejchudším vrstvám, ale naopak se snaží zajistit nejvyšší úroveň pro všechny. Z toho vyplývá zvýšení nákladů pro všechny občany (v podobě vysokých daní, s nimiž jsou však občané srozuměni a ochotni je platit) a také pro stát. Takový to systém je možné pouze při maximální zaměstnanosti, kdy se předpokládá efektivní trh práce. V případě využití tohoto modelu, je uplatňována vysoká solidarita mezi bohatými a chudými.

3.4 Současný systém financování sociálního zabezpečení

Při financování sociálního zabezpečení se využívá tzv. dvoupilířový systém financování, kde veřejný pilíř má hlavní postavení. Sociální zabezpečení je financováno průběžně z veřejného pilíře.³²

Financování sociálního pojištění probíhá průběžným způsobem. Příjmy z pojistného vybraného v daném období, hradí výdaje na dávky v tomto období. Financování je právně upraveno v zákoně č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociálním zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o pojistném na sociálním zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti**“). Vymezuje zejména:

- okruh poplatníků pojistného (včetně příspěvku na státní politiku zaměstnanosti),
- způsob stanovení výše pojistného, odvod pojistného a povinnost plátců pojistného.

Dle výše uvedeného zákona pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti vybírá Okresní správa sociálního zabezpečení. Plátcí pojistného jsou zaměstnanci, zaměstnavatelé a OSVČ. Zaměstnavatel je odpovědný za stanovení správné výše pojistného, kterou platí zaměstnanec i sám zaměstnavatel. Zaměstnanec není odpovědný za odvod pojistného. V případě, že by zaměstnavatel neodváděl za zaměstnance pojistné, nemá to vliv na nároky zaměstnance z nemocenského a důchodového pojištění.³³ Zaměstnavatel odvádí pojistné na nemocenské pojištění spolu s důchodovým pojištěním a příspěvkem na státní politiku zaměstnanosti jednou částkou na účet příslušné OSSZ.

Výše pojistného je určena procentuálními sazbami z vyměřovacího základu zjištěného za rozhodující období. Pojistné je vypočítáno ze započitatelných příjmů před jejich zdaněním. U OSVČ se započitatelné příjmy snižují o výdaje vyložené na dosažení, zajištění a udržení těchto příjmů, od roku 2006 je pojistné 50 % z rozdílu mezi příjmy a výdaji.

³² PEKOVÁ, Jitka. *Veřejné finance: úvod do problematiky*. 4. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2008, str 281.

³³ ŽENÍŠKOVÁ, M. *Pojistné na sociální zabezpečení*. 2. vyd. Zlín: ANAG, spol. s.r.o, 2010, str. 57

Příjmy státního rozpočtu jsou také penále, pokuty a přirážky k pojistnému na sociální zabezpečení Penále z dlužného pojistného je stanoveno za každý kalendářní den prodlení ve výši 0,05 % z dlužné částky.

System státní sociální podpory je systém nepříspěvkový, který je financován ze státního rozpočtu. Určené státní orgány jsou pověřeny jeho administrací. Stát pomocí tohoto systému podporuje především rodiny s nezaopatřenými dětmi. Prostředky jsou získávány hlavně z daní a jiných příjmů státního rozpočtu.

Tabulka č. 1 : Výdaje na systém sociálního zabezpečení v letech 1996-2015, uvedeno v mil Kč ³⁴

<u>Rok</u>	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
<u>Výdaje</u>	27765	29232	31366	31327	31855	31943	33670	32275	32786	33046
<u>Rok</u>	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
<u>Výdaje</u>	34123	48617	41970	41168	40881	36094	35554	37891	38070	38253

³⁴ Výdaje na základní složky sociálně – zdravotního systému 1990-2015 [online]. Územní ústav práce a sociálních věcí [cit. 2017-03-30]. Dostupné z WWW: <http://www.vups.cz/index/php?p=ekonomicke_a_socialni_ukazatele_cr>

4 Sociální zabezpečení

Sociální zabezpečení je jedna ze součástí sociální politiky státu. „*Některá konkrétní opatření sociální politiky se dotýkají všech (vzdělávání, zdravotní péče, bydlení apod.), jiná jsou určena jen pro některé skupiny obyvatelstva nebo pro jedince (různé sociální dávky atd.). I když sociální politika směřuje k určitému sociálnímu ladění celé společnosti, musí koncentrovat svoji pozornost na potřeby jednotlivce v návaznosti na jeho osobnost, individualitu a jedinečnost.*“³⁵

Dříve byly využívány termíny jako chudinská péče nebo sociální péče. Lze ji definovat jako „soubor opatření formujících solidaritu s lidmi, kteří čelí (hrozbě) nedostatku příjmů (tj. příjmu z placené práce), nebo se nacházejí v situaci, jež potřebuje mimořádné výdaje.“³⁶ Státní sociální podpora, sociální pojištění a sociální pomoc jsou systémy českého sociálního zabezpečení. Z nich jsou vypláceny různé příspěvky a dávky, které byly několikrát upravovány v průběhu vývoje sociálního zabezpečení. Poslední změny jsou uvedeny v platnost od 1.1.2016.

Mezi hlavní zákony o sociálním zabezpečení se řadí:

- zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o organizaci a provádění sociálního zabezpečení**“)
- zákon o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti,
- zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění**“),
- zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o veřejném zdravotním pojištění**“)
- zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním pojištěním a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

³⁵ NAHODIL, František, et al. Veřejné finance v České republice. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 87

³⁶ KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 5. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, str. 167-177

(dále jen „zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením“).³⁷

4.1 Státní sociální podpora

Státní sociální podpora je systém dávek, které jsou určeny pro určité skupiny osob a jsou hrazeny ze státního rozpočtu³⁸. Systém státní sociální podpory je upraven zákonem č. 177/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o státní sociální podpoře“). „Státní sociální podporou se stát podílí na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin a poskytuje ji i při některých dalších sociálních situacích. Státní sociální podpora se ve stanovených případech poskytuje v závislosti na výši příjmu.“³⁹ Dávky, které jsou vypláceny, jsou určeny na výživu, živobytí a další základní potřeby osob. Systémem státní sociální podpory nejsou podporováni jen rodiny s dětmi, ale týká se i jednotlivců, kteří potřebují podporu ve složité sociální situaci.⁴⁰ Státní sociální podpora je vedena ÚP ČR a MPSV a dávky jsou vypláceny ze státního rozpočtu. Dávky se rozdělují na dva typy sociálního dávek – dávky, u kterých je zapotřebí zjistit příjem žadatele, tzv. dávky testované a dávky, u kterých není zapotřebí zjistit příjem žadatele, tzv. dávky netestované.⁴¹

4.1.1 Dávky testované

Dané dávky jsou poskytovány na základě výše příjmů žadatele o dávku. Také výše životního minima rozhoduje o tom, zda může být dávka vyplacena. Mezi testované dávky se řadí přídavek na dítě, příspěvek na bydlení a porodné.

Příspěvek na dítě je dávka základní a dlouhodobá, na kterou má nárok nezaopatřené dítě, když příjem rodiny nepřevyšuje součin životního minima a koeficientu 2,40. Věk dítěte a příjem rodiny za předchozí kalendářní rok určují výši přídavku. Do 6 let věku dítěte je výše přídavku 500 Kč/ měsíc, u dítěte ve věku 6 – 15 let je to 610 Kč / měsíc a u dítěte ve věku 15 – 26 let je částka ve výši 700 Kč / měsíc.

³⁷ CHVÁTALOVÁ, I. a kol. Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii. Praha: Aleš Čeněk, 2012. str. 58-62

³⁸ TRÖSTER, Petr a kol. Právo sociálního zabezpečení. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013 str. 12

³⁹ Zákon č. 177/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁰ ARNOLDOVÁ, Anna. Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení, 1. část. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2005. str 343

⁴¹ Sociální zabezpečení 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 25.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 5

Tabulka č. 2 : Přídavek na dítě platný od 1.1.2016 ⁴²

Věk nezaopatřeného dítěte v rodině	Výše přídavku na dítě v Kč měsíčně
do 6 let	500
od 6 do 15 let	610
od 15 do 26 let	700

Příspěvek na bydlení je dávkou určenou pro osoby s nízkými příjmy a je z ní pokryta část nákladů na bydlení. Osoba musí mít v daném bytě hlášený trvalý pobyt a součín příjmů všech společně posuzovaných osob v domácnosti a koeficientu 0,30 (na území hlavního města Prahy koeficientu 0,35) musí přesahovat jejich náklady na bydlení a zároveň nesmí převyšovat částku normativních nákladů na bydlení. Částky normativních nákladů se od sebe liší u nájemních bytů, u bytů v osobním vlastnictví a družstevních bytů.⁴³ Žadatel musí pravidelně dokládat příjmy všech společně posuzovaných osob v domácnosti a náklady na bydlení za rozhodné období a tím je každé předchozí kalendářní čtvrtletí, aby stále měl nárok na přídavky na bydlení.⁴⁴

Výše částek nákladů na bydlení činí pro období od 1. ledna 2017 do 31. prosince 2017

Tabulka č. 3: v bytech užívaných na základě nájemní smlouvy⁴⁵

Počet osob v rodině	Normativní náklady na bydlení pro nájemní byty platné od 1. 1. 2017 do 31. 12.2017 podle počtu obyvatel obce v Kč měsíčně				
	Praha	více než 100 000	50 000 - 99 999	10 000 - 49 999	do 9 999
jedna	7 720	6 114	5 822	4 950	4 763
dvě	11 004	8 806	8 407	7 213	6 957
tři	14 896	12 022	11 500	9 939	9 604
čtyři a více	18 577	15 112	14 482	12 599	12 195

⁴² Přídavek na dítě [online]. 2015, poslední aktualizace 5.1.2015 [cit. 2017-01-16]. Dostupné z WWW: <https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prid_na_dite>

⁴³ Sociální zabezpečení 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 25.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 15-17

⁴⁴ Sociální zabezpečení 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 25.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 15-17

⁴⁵ Příspěvek na bydlení [online]. poslední aktualizace 25.1.2017 2017, [cit. 2017-01-31]. Dostupné z WWW: <https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prisp_na_bydleni>

Tabulka č. 4: v družstevních bytech a bytech vlastníků⁴⁶

Počet osob v rodině	Normativní náklady na bydlení pro družstevní byty a byty vlastníků platné od 1. 1. 2017 do 31. 12. 2017 v Kč měsíčně				
	Praha	více než 100 000	50 000 - 99 999	10 000 - 49 999	do 9 999
jedna	4 357	4 357	4 357	4 357	4 357
dvě	6 429	6 429	6 429	6 429	6 429
tři	8 880	8 880	8 880	8 880	8 880
čtyři a více	11 244	11 244	11 244	11 244	11 244

Porodné je dávka, na kterou má nárok žena, která porodila první nebo druhé dítě a rozhodným příjmem všech společně posuzovaných osob v domácnosti nepřevyšší součin částky životního minima a koeficientu 2,70. Porodné lze uplatnit i v případě, kdy první nebo druhé dítě do 1 roku věku převzala do trvalé péče osoba nahrazující péči rodičů. Výše porodného k 1.1.2016 činí 13000 Kč na první dítě a 10000 Kč na dítě druhé. Při narození vícero dětí se porodné vyplácí pouze na dvě z nich ve výši 23000 Kč. Tato dávka je vyplacena jednorázově.⁴⁷

Tabulka č. 5: Porodné⁴⁸

Úplná rodina (oba rodiče)	Životní minimum rodiny	Hranice rozhodného příjmu v Kč měsíčně pro nárok na porodné (2,7násobek životního minima rodiny)
při narození/převzetí prvního dítěte	7 710	20 817
při narození/převzetí druhého dítěte (první dítě je mladší 6 let)	9 450	25 515

⁴⁶ Příspěvek na bydlení [online]. poslední aktualizace 25.1.2017, [cit. 2017-01-31]. Dostupné z WWW: <https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prisp_na_bydleni>

⁴⁷ Sociální zabezpečení 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 25.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 19-20

⁴⁸ Porodné [online], poslední aktualizace 14.1.2017 [cit. 2017-01-31], dostupné z WWW: <<https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/porodne>>

4.1.2 Dávky netestované

Dané dávky jsou poskytovány bez zjišťování výše příjmu žadatele. Mezi dávky netestované patří rodičovský příspěvek a pohřebné.⁴⁹

Rodičovský příspěvek je určen pro rodiče, který celodenně pečuje o dítě, mladší 4 let po celý kalendářní měsíc. V rodině pečujícího rodiče nesmí být mladší dítě než to, o které je pečováno. V případě, že je dítě mladší 2let, může navštěvovat jesle maximálně na 64 hodin za měsíc. Může také docházet do léčebně rehabilitačního zařízení nebo do mateřské školy či jeslí určené pro děti se zdravotním postižením na 4 hodiny denně maximálně. Pokud má dítě zdravotní postižení a navštěvuje běžnou mateřskou školku nebo jesle, může v zařízení být až 6 hodin denně. Výše dávky, která může být na jedno dítě vyplacena, je 220000 Kč. Měsíční výše dávky se vypočítává jako 70 % třiceti násobku denního vyměřovacího základu, ale nesmí překročit částku 7660 Kč.⁵⁰

Pohřebné jsou dávky, které jsou vypláceny pouze pro osoby, které zařídili pohřeb nezaopatřenému dítěti nebo osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte a měla trvalý pobyt na území ČR. Pohřebné je vypláceno jednorázově a jeho výše činí 5000 Kč pro jednu osobu.⁵¹

4.2 Sociální pojištění

Jedním z nástrojů sociálního zabezpečení je sociální pojištění. Jedná se o povinný finanční systém, který chrání občana před možnými budoucími událostmi⁵². Sociální pojištění řeší zákon o pojistném na sociální zabezpečení. Tento zákon definuje tři typy sociálního pojištění – důchodové pojištění, nemocenské pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti.

4.2.1 Důchodové pojištění

Důchodové pojištění je upraveno zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o důchodovém pojištění**“).

⁴⁹ Sociální zabezpečení 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 25.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 5

⁵⁰ Sociální zabezpečení 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 25.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 17-19

⁵¹ Sociální zabezpečení 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 25.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 20

⁵² TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 11

Toto pojištění se skládá z pojištění v případě stáří invalidity a úmrtí živitele. Na tomto základě jsou čtyři druhy důchodů – starobní důchod, invalidní důchod, vdovský a vdovecký důchod a sirotčí důchod. Pojistné důchodového pojištění má zřízen samostatný účet státního rozpočtu, tedy pokud se na pojistném vybere více, než jsou výdaje na důchod, může se tento přeplatek využít pouze na důchodové pojištění.⁵³

Nárok starobního důchodu vzniká po splnění podmínek, které stanovuje zákon. Podmínky se týkají věku pojištěnce a době pojištění. „*Pojištěnec má nárok starobní důchod, jestliže získal potřebnou dobu pojištění a dosáhl stanoveného věku, popřípadě splňuje další podmínky stanovené v tomto zákoně.*“⁵⁴ Tzv. „důchodový věk“ se rozlišuje podle pohlaví pojištěnce. Navíc u žen narozených před rokem 1936 je určen podle počtu vychovaných dětí. Minimální výše starobního důchodu je 3210 Kč / měsíc od 1.1.2016.⁵⁵ Potřebná doba pojištění se od roku 2010 postupně prodlužuje až na 35 let po roce 2018, zároveň se zvyšuje hranice důchodového věku.

Tabulka č. 6: Důchodový věk pojištěnců narozených v letech 1936-1977⁵⁶

Rok narození	Důchodový věk činí u					
	mužů	žen s počtem vychovaných dětí				
		0	1	2	3 - 4	5 a více
1936	60r+2m	57r	56r	55r	54r	53r
1937	60r+4m	57r	56r	55r	54r	53r
1938	60r+6m	57r	56r	55r	54r	53r
1939	60r+8m	57r+4m	56r	55r	54r	53r
1940	60r+10m	57r+8m	56r+4m	55r	54r	53r
1941	61r	58r	56r+8m	55r+4m	54r	53r

⁵³ ŽENÍŠKOVÁ, M. *Pojistné na sociální zabezpečení*. 2. vyd. Zlín: ANAG, spol. s.r.o, 2010, str. 9

⁵⁴ Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁵ Sociální pojištění 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 18.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 146-147

⁵⁶ Důchodový věk pojištěnců [online]. Poslední aktualizace prosinec 2016 [cit. 2017-01-31] Dostupné z WWW: <<http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/starobni-duchody.htm>>

1942	61r+2m	58r+4m	57r	55r+8m	54r+4m	53r
1943	61r+4m	58r+8m	57r+4m	56r	54r+8m	53r+4m
1944	61r+6m	59r	57r+8m	56r+4m	55r	53r+8m
1945	61r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	55r+4m	54r
1946	61r+10m	59r+8m	58r+4m	57r	55r+8m	54r+4m
1947	62r	60r	58r+8m	57r+4m	56r	54r+8m
1948	62r+2m	60r+4m	59r	57r+8m	56r+4m	55r
1949	62r+4m	60r+8m	59r+4m	58r	56r+8m	55r+4m
1950	62r+6m	61r	59r+8m	58r+4m	57r	55r+8m
1951	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	57r+4m	56r
1952	62r+10m	61r+8m	60r+4m	59r	57r+8m	56r+4m
1953	63r	62r	60r+8m	59r+4m	58r	56r+8m
1954	63r+2m	62r+4m	61r	59r+8m	58r+4m	57r
1955	63r+4m	62r+8m	61r+4m	60r	58r+8m	57r+4m
1956	63r+6m	63r+2m	61r+8m	60r+4m	59r	57r+8m
1957	63r+8m	63r+8m	62r+2m	60r+8m	59r+4m	58r
1958	63r+10m	63r+10m	62r+8m	61r+2m	59r+8m	58r+4m
1959	64r	64r	63r+2m	61r+8m	60r+2m	58r+8m
1960	64r+2m	64r+2m	63r+8m	62r+2m	60r+8m	59r+2m
1961	64r+4m	64r+4m	64r+2m	62r+8m	61r+2m	59r+8m
1962	64r+6m	64r+6m	64r+6m	63r+2m	61r+8m	60r+2m
1963	64r+8m	64r+8m	64r+8m	63r+8m	62r+2m	60r+8m
1964	64r+10m	64r+10m	64r+10m	64r+2m	62r+8m	61r+2m
1965	65r	65r	65r	64r+8m	63+2mr	61r+8m
1966	65r+2m	65r+2m	65r+2m	65r+2m	63r+8m	62r+2m
1967	65r+4m	65r+4m	65r+4m	65r+4m	64r+2m	62r+8m
1968	65r+6m	65r+6m	65r+6m	65r+6m	64r+8m	63r+2m
1969	65r+8m	65r+8m	65r+8m	65r+8m	65r+2m	63r+8m
1970	65r+10m	65r+10m	65r+10m	65r+10m	65r+8m	64r+2m
1971	66r	66r	66r	66r	66r	64r+8m
1972	66r+2m	66r+2m	66r+2m	66r+2m	66r+2m	65r+2m

1973	66r+4m	66r+4m	66r+4m	66r+4m	66r+4m	65r+8m
1974	66r+6m	66r+6m	66r+6m	66r+6m	66r+6m	66r+2m
1975	66r+8m	66r+8m	66r+8m	66r+8m	66r+8m	66r+8m
1976	66r+10m	66r+10m	66r+10m	66r+10m	66r+10m	66r+10m
1977	67r	67r	67r	67r	67r	67r

Invalidní důchod vzniká v případě, že občan z důvodu pracovní indispozice není schopen pracovat. Stanoveny jsou tři stupně invalidního důchodu, které se rozlišují podle toho, o kolik procent klesla pracovní neschopnost pojištěnce. *„Pracovní schopností se rozumí schopnost pojištěnce vykonávat výdělečnou činnost odpovídající jeho tělesným, smyslovým a duševním schopnostem, s přihlédnutím k dosaženému vzdělání, zkušenostem a znalostem a předchozím výdělečným činnostem. Poklesem pracovní schopnosti se rozumí pokles schopnosti vykonávat výdělečnou činnost v důsledku omezení tělesných, smyslových a duševních schopností ve srovnání se stavem, který byl u pojištěnce před vznikem dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu.“*⁵⁷ První stupeň invalidity je v případě poklesu nejméně o 35 %. Invalidita druhého stupně je v případě poklesu alespoň o 50 % pracovní neschopnosti a při poklesu o více než 70 % pracovní neschopnosti, se jedná o třetí stupeň invalidity. Invalidní důchod je přiznáván, když je splněna potřebná doba pojištění, která se mění v závislosti na věku pojištěnce. Minimální výše invalidního důchodu je 3210 Kč / měsíc od 1.1.2016.⁵⁸

Vdovský a vdovecký důchod je přiznáván v případě, že manžel či manželka se octnou sami z důvodu úmrtí druhého partnera. Nárok vzniká, když manžel či manželka pozůstalého byli poběratelem starobního nebo invalidního důchodu nebo ke dni úmrtí splnil/a nárok na jeden z těchto důchodů. Pozůstalý má také nárok na tento typ důchodu v případě úmrtí způsobeného následkem pracovního úrazu. Pozůstalé osobě je důchod vyplácen po dobu jednoho roku a to ve výši minimálně 4045 Kč / měsíčně.⁵⁹

Sirotčí důchod je vyplácen dětem, kterým zesnul jeden nebo oba z rodičů, osvojitel nebo osoba, které bylo svěřeno do péče. Dítě, který se ocitne v této situaci, má právo na důchod po každé zemřelé osobě v případě, že tyto osoby pobírali starobní nebo

⁵⁷ Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁸ Sociální pojištění 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 18.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 148-149

⁵⁹ Sociální pojištění 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 18.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 151

invalidní důchod. Pokud zesnulá osoba nepobírala žádný z těchto důchodů, výše sirotčího důchodu se stanoví z důchodu starobního nebo invalidního, na který by měla nárok k datu úmrtí. Dítě má také nárok na tento důchod v případě úmrtí následkem pracovního úrazu. Výše sirotčího důchodu je stanoven minimálně na 3724 Kč / měsíčně.⁶⁰

4.2.2 Nemocenské pojištění

Nemocenské pojištění je upraveno zákonem o nemocenském pojištění. Pojistné je poskytováno při dočasné pracovní neschopnosti, těhotenství a mateřství, ošetřování a péče o člena domácnosti a v případě nařízené karantény. Nemocenské pojištění je povinné pro všechny osoby, které jsou zaměstnanci. Pojištění je nastaveno dobrovolně a to pro osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ) a pro zahraniční zaměstnance.⁶¹ V případě, že pojištění využívají, mohou se kdykoliv odhlásit. Nemocenské pojištění poskytuje čtyři dávky – nemocenské, ošetrovné, peněžitou pomoc v mateřství a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství.⁶² Všechny zmíněné dávky jsou poskytovány ze státního rozpočtu a vyplácí je Česká správa sociálního zabezpečení.

Nemocenská se přiznává v případě, že je pojištěnec v dočasné pracovní neschopnosti nebo mu byla nařízena karanténa. Dávky nemocenské jsou vypláceny pojištěnci od 15. kalendářního dne pracovní neschopnosti nebo nařízené karantény. Prvních 14 dní pracovní neschopnosti vyplácí náhradu za mzdu zaměstnavatel, ovšem až po uplynutí prvních 3 dnů pracovní neschopnosti. Výše dávek nemocenské je vypočítána z denního vyměřovacího základu a jeden den odpovídá 60 % denního vyměřovacího základu. Podpůrčí doba trvá nejdéle 380 kalendářních dní, ale může být prodloužena o dalších 350 dní v případě, když lékař usoudí, že by mohlo dojít k uzdravení pojištěnce.⁶³ Pojištěnec naopak nemá nárok na dávky nemocenského, pokud si pracovní neschopnost přivodí úmyslně. Nárok zaniká i v případě, pokud v době pracovní neschopnosti vzniká nárok na starobní důchod. A zaniká také v případě, když při vzniku pracovní neschopnosti nebo nařízené karantény došlo k útěku z vazby, nebo v době útěku odsouzeného z místa výkonu trestu odnětí svobody. Rovněž v případě, kdy pojištěnci vznikne pracovní neschopnost, která je zaviněná účastí ve

⁶⁰ Sociální pojištění 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 18.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 151-152

⁶¹ ŽENÍŠKOVÁ, M. *Pojistné na sociální zabezpečení*. 2. vyd. Zlín: ANAG, spol. s.r.o, 2010, str. 26

⁶² Sociální pojištění 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 18.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 47

⁶³ Sociální pojištění 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 18.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 55-56

fyzické potyčce nebo vznikne jako důsledek při opilosti nebo požití omamných a psychotropních látek nebo při spáchání úmyslného trestného činu nebo úmyslně zaviněného přestupku, je výše nemocenského tímto ovlivněna a to tak, že vypláceno bude 50% výše za kalendářní den.

Ošetřovné je poskytováno osobě, která nemůže vykonávat běžné zaměstnání, v důsledku ošetřování dítěte mladšího 10 ti let nebo ošetřování jiného člena domácnosti, který vyžaduje ošetřování druhou osobou z důvodu nemoci nebo úrazu. Pojištěnec má nárok na ošetřovné, když sdílí společnou domácnost s ošetřovanou osobou. Podpůrní doba ošetřovného je 9 dnů a 16 dní v případě, kdy je rodič samoživitel a má v trvalé péči dítě do 16 ti let, který neukončil povinnou školní docházku. Ošetřovné je stanoveno ve výši 60% redukováného denního vyměřovacího za jeden kalendářní den. Ošetřovné není vypláceno pro zaměstnance, prvních 14 kalendářních dní dočasné pracovní neschopnosti.

Peněžité pomoci v mateřství je dávka, na kterou má nárok těhotná žena nejdříve 8 týdnů před plánovaným porodem. Tato dávka je poskytována po dobu 28 týdnů, nejdéle do 1 roku dítěte. Také otec dítěte nebo manžel matky dítěte má nárok na ten to druh dávky a to v případě, že se matka nemůže o dítě starat z důvodu dlouhodobého onemocnění a dočasné pracovní neschopnosti – matka v tomto případě nemá nárok na peněžitou pomoc. Otec dítěte nebo manžel ženy, která dítě porodila, má také nárok na tuto dávku a to v případě, kdy s matkou uzavřel písemnou dohodu, že bude o dítě pečovat. Pojištěnec má nárok na peněžitou pomoc v mateřství v případě, kdy je pojištěn alespoň 270 dní v předchozích dvou letech před nástupem na peněžitou pomoc.

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství je určen pro těhotné ženy, kojící ženy a ženy do devátého měsíce po porodu, které z důvodu těhotenství, kojení či mateřství nemohou vykonávat běžné zaměstnání a jsou proto převedeny na jinou práci a za tu práci mají nižší příjem. Výše dávky odpovídá rozdílu denního vyměřovacího základu z předchozího zaměstnání a z denního vyměřovacího základu zaměstnání, na které byla převedena.⁶⁴ Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství není vyplácen v případech, kdy zaměstnankyně byla v dočasné pracovní neschopnosti nebo karanténě, čerpala mateřskou či rodičovskou dovolenou, měla pracovní volno bez náhrady příjmu nebo služební volno, nebo pokud měla neomluvenou nepřítomnost v zaměstnání.

⁶⁴ Sociální pojištění 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 18.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 31-62

4.2.3 Příspěvek na státní politiku zaměstnanosti

Občan, který přijde o zaměstnání, má právo požádat na Úřadu práce o podporu v nezaměstnanosti. Aby vznikl nárok na podporu v nezaměstnanosti, je nutné pracovat v předchozím zaměstnání alespoň 12 měsíců a zároveň nebýt poběratelem starobního důchodu. O přiznání či nepřiznání této dávky rozhoduje krajská pobočka Úřadu práce. Finanční výše a délka podpory v nezaměstnanosti se v průběhu využívání mění. První dva měsíce je výše podpory 65 % z průměrného měsíčního čistého platu z předchozího zaměstnání (u OSVČ z posledního vyměřovacího základu), další dva měsíce je vypláceno 50 % a poté vyplácená dávka klesá na 45 %. V případě, že občan ukončil zaměstnání sám nebo dohodou se zaměstnavatelem, výše podpory činí 45 % po celou dobu vyplácení dávky. U osob starších 55 let je podpora poskytována 11 měsíců, u osob ve věku 50 – 55 let po dobu 8 měsíců a osobám mladších 50 let je podpora v nezaměstnanosti vyplácena 5 měsíců. Osoba, která je vedena na Úřadu práce, se může zúčastnit rekvalifikace, kterou nabízí krajská pobočka Úřadu práce. Pokud se občan rekvalifikace účastní, má právo na podporu při rekvalifikaci. Výše podpory v rekvalifikaci odpovídá sazbě z průměrného měsíčního čistého výdělku. Podpora je poskytována po celou dobu rekvalifikace. (Zákon o zaměstnanosti, 2016)

4.3 Sociální pomoc

Sociální pomoc je řešena několika zákony: zákon o pomoci v hmotné nouzi, zákon o životním a existenčním minimu, zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, a zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o sociálních službách**“).⁶⁵ Životní minimum lze definovat jako: „*soubor statků a služeb, které umožňují jedinci, rodině nebo domácnosti uspokojovat potřeby v rozsahu, jaký společnost v dané etapě uzná za minimálně nezbytný.*“⁶⁶

Sociální pomoc je poskytována ve dvou základních formách:

- sociálních službách, které jsou poskytovány především nestátními neziskovými organizacemi, obcemi a kraji,

⁶⁵ KOLDÍNSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, str. 40

⁶⁶ ARNOLDOVÁ, Anna. *Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení*, 1. část. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2005, str. 105

- sociálně-právní ochrana a dávky sociální pomoci, které jsou poskytovány státem prostřednictvím pověřených obecních úřadů.

Jednotlivé formy sociální pomoci jsou financovány ze státního rozpočtu a rozpočtu obcí.⁶⁷

4.3.1 Pomoc v hmotné nouzi

Osoby, kterým jsou dávky pomoci v hmotné nouzi určeny, jsou ti, jejichž příjem a příjem společně posuzovaných osob ve společné domácnosti nedosahuje částky živobytí po odečtení nákladů na bydlení nebo osoby, které jsou z důvodu nedostatku finančních prostředků ohroženi sociálním vyloučením. Za osobu v hmotné nouzi se může také považovat osoba, kterou postihne mimořádná událost jako např. požár, povodně, průmyslová havárie a není schopen ji zvládnout a překonat vlastními silami. Naopak v hmotné nouzi není osoba, která je nezaměstnaná a není vedena na ÚP, osoba, která je na ÚP vedena, ale odmítla nabízet práci, OSVČ, který není přihlášený k nemocenskému pojištění a osoba v trestu odnětí svobody. Mezi dávky pomoci v hmotné nouzi patří příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc.⁶⁸ Pomoc v hmotné nouzi vyřizuje ÚP, jeho krajské pobočky a MPSV.

Příspěvek na živobytí je určen osobám, jejichž příjem a příjem společně posuzovaných osob v domácnosti nepřesahuje částku na živobytí. Tato částka odpovídá částce životního minima. Částka živobytí společně posuzovaných osob je součet částek živobytí každé z těchto osob.⁶⁹

Doplatek na bydlení je nárokovatelný pouze pro osoby, které mají zároveň nárok na příspěvek na živobytí. Výše doplatku na bydlení je určena tak, aby po zaplacení nákladů na bydlení (tj. nájmu, služeb s bydlením spojených, nákladů za energie) zůstala osobě či rodině částka na živobytí. Doplatek na bydlení je možné přiznat, i když příspěvek na živobytí přiznáno není, ale příjem osoby a společně posuzovaných osob nesmí přesáhnout 1,3násobek této částky.

⁶⁷ KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 5. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, str. 165

⁶⁸ Sociální zabezpečení 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 25.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 189-202

⁶⁹ Sociální zabezpečení 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 25.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 197-202

Mimořádná okamžitá pomoc je určena pro osoby, které jsou zasaženy nepříznivou mimořádnou událostí a vlastními prostředky nedokážou danou situaci překonat. Za mimořádnou událost se považuje živelná pohroma, požár, havárie aj. V případě, že mimořádná událost postihne s postiženou osobou i další společně posuzované osoby, nárok na mimořádnou okamžitou pomoc má jen jeden z nich. Výše mimořádné okamžité pomoci je stanovena až na patnáctinásobek životního minima.⁷⁰

4.3.2 Dávky sociální péče

Dávky sociální péče jsou určeny pro osoby se zdravotním postižením. Osoba, která je starší 1 roku a potýká se s tělesným, smyslovým nebo duševním postižením, má nárok na průkaz osoby se zdravotním postižením. Existují tři typy průkazů, podle stupně zdravotního postižení – průkaz pro osoby se středně těžkým funkčním postižením pohyblivosti nebo orientace, vč. osob s poruchou autistického spektra (TP), pro osoby s těžkým funkčním postižením pohyblivosti nebo orientace, vč. osob s poruchou autistického spektra (ZTP) a pro osoby se zvláště těžkým funkčním postižením pohyblivosti nebo orientace, vč. osob s poruchou autistického spektra s potřebou průvodce (ZTP/P). Žádost o vydání tohoto průkazu se podává na ÚP ČR.⁷¹

Příspěvek pro osoby se zdravotním postižením je upraven v zákoně o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů. Poskytují se celkem dva druhy dávek – příspěvek na mobilitu a příspěvek na zvláštní pomůcku. Příspěvek na mobilitu je určen pro osoby, kteří jsou starší jednoho roku a jsou držiteli průkazu ZTP nebo ZTP/P a každý měsíc se dopravuje nebo je dopravován. Tento příspěvek není určen pro osobu, která využívá pobytových sociálních služeb v domově pro osoby se zdravotním postižením, v domově pro seniory, v domově se zvláštním režimem nebo ve zdravotnickém zařízení ústavní péče. Výše vyplácené dávky činí 400 Kč měsíčně a je vyplácena zpětně, to znamená do konce kalendářního měsíce následujícího po kalendářním měsíci, za který náležel.

Příspěvek na zvláštní pomůcku je pro osoby s těžkou pohybovou, zrakovou nebo sluchovou vadou dlouhodobého charakteru. Příspěvek na zvláštní pomůcku je určován podle věku a navíc každá pomůcka vyžaduje jiný věk. Za dlouhodobě nepříznivý

⁷⁰ Sociální zabezpečení 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 25.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 202

⁷¹ Sociální zabezpečení 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 25.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 75-78

zdravotní stav se považuje takový stav, který podle poznatků lékařů trvá nebo má trvat déle než rok. Zvláštní pomůcka umožňuje osobě sebe obsluhu, nebo ji potřebuje k realizaci pracovního uplatnění, k přípravě na budoucí povolání atd. Osobám starší 3 let může být poskytnuto motorové vozidlo, úprava bytu, od 15let může využívat vodícího psa a od jednoho roku má nárok na všechny ostatní pomůcky. Výše příspěvku na zvláštní pomůcku pokrývá celkové náklady, ovšem žadatel musí zaplatit 10 % z celkové ceny, minimálně 1000 Kč. V případě, že hodnota pomůcky je nižší než 24 000 Kč, tak musí žadatel a společně posuzované osoby mít nižší příjem než je osminásobek životního minima, aby měl nárok na příspěvek. Částka, která může být maximálně vyplacena, je 200 000 Kč na motorové vozidlo, 400 000 Kč na schodišťovou plošinu a 350 000 Kč na ostatní pomůcky. Částka nesmí celkově přesáhnout 800 000 Kč a 850 000 Kč u schodišťové plošiny za 60 měsíců.⁷²

Příspěvek na péči je nárokovatelnou dávkou a je určena pro osoby starší 1 roku, které jsou z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu závislé na pomoci jiné osoby a svépomocí nezvládají určitý počet základních životních potřeb. Z tohoto příspěvku je hrazena pomoc, kterou může podle jejich rozhodnutí poskytovat blízká osoba, asistent sociální péče, registrovaný poskytovatel sociálních služeb, dětský domo nebo speciální lůžkové zdravotnické zařízení hospicového typu. Při posuzování stupně závislosti se hodnotí následující schopnosti: mobilita, orientace, komunikace, stravování, oblékání, obouvání, tělesná hygiena, výkon fyziologické potřeby, péče o zdraví, osobní aktivity a péče o domácnost – ta je posuzována u osob od 18 let.

Výše dávek byly upraveny a od 1.srpna 2016 platí:

Výše příspěvku na péči pro osoby **do 18 let** věku činí za kalendářní měsíc:

- 3 300 Kč, jde-li o stupeň I (lehká závislost)
- 6 600 Kč, jde-li o stupeň II (středně těžká závislost)
- 9 900 Kč, jde-li o stupeň III (těžká závislost)
- 13 200 Kč, jde-li o stupeň IV (úplná závislost)

Výše příspěvku na péči pro osoby **starší 18 let** činí za kalendářní měsíc:

- 880 Kč, jde-li o stupeň I (lehká závislost),

⁷² Sociální zabezpečení 2016: rejstřík: redakční uzávěrka 25.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016. str. 65-68

- 4 400 Kč, jde-li o stupeň II (středně těžká závislost),
- 8 800 Kč, jde-li o stupeň III (těžká závislost),
- 13 200 Kč, jde-li o stupeň IV (úplná závislost).

5 Hlavní instituce sociálního zabezpečení

Stát vytváří instituce v rámci sociálního zabezpečení, které řídí, spravují a realizují celý systém sociálního zabezpečení a určují podmínky účasti na sociálním zabezpečení. Jedná se o institucionální řízení zabezpečení, kde stát vystupuje jako jeho nositel. Uspořádání sociálního zabezpečení je hierarchické a musí mít určitou provázanost, aby systém mohl fungovat a dosahoval pružnosti při reakcích, kdy se mění sociální situace vnějších podmínek i jednotlivců. Sociální zabezpečení v České republice využívá třech forem, které se vzájemně prolínají. Jedná se o formy: zabezpečovací – občanům je poskytováno plnění, aniž by se sami museli přímo podílet na tvorbě prostředků sociálního zabezpečení, pojišťovací – občané se podílí pravidelně na tvorbě zdrojů pro následné plnění a zaopatřování, kde se posuzuje objektivní stav sociálních potřeb bez dalších podmínek.⁷³ Mezi hlavní instituce patří Ministerstvo práce a sociálních věcí, Česká správa sociálního zabezpečení, Úřady práce a dále orgány samosprávných územních celků. Dále budou představeny ty nejdůležitější instituce sociálního zabezpečení, ale nejedná se o jediné instituce, které jsou činné v rámci sociálního zabezpečení.

5.1 Ministerstvo práce a sociálních věcí

Hlavním orgánem státní správy, který vykonává státní správu v oblasti sociálního zabezpečení je Ministerstvo práce a sociálních věcí, dále jen MPSV. Působnost MPSV je vymezena zákonem České národní rady č. 203/1990 Sb., o změnách v organizaci a působnosti ministerstev České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o změnách v organizaci a působnosti ministerstev ČR**“). Tento zákon změnil zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných správních orgánů státní správy ČSR, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o zřízení ministerstev a jiných správních orgánů státní správy ČSR**“). § 9 zákona o zřízení ministerstev a jiných správních orgánů státní správy ČSR uvádí: „*Ministerstvo práce a sociálních věcí je ústředním orgánem státní správy pro pracovněprávní vztahy, bezpečnost práce, zaměstnanost a rekvalifikace, kolektivní vyjednávání, mzdy a jiné odměny za práci, důchodové zabezpečení, nemocenské pojištění, sociální péči, péči a pracovní podmínky žen a mladistvých, právní ochranu v mateřství, péči o rodinu a děti,*

⁷³ GALVAS, Milan a Zdeňka GREGOROVÁ. Sociální zabezpečení. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000 str. 24

péči o občany, kteří potřebují zvláštní pomoc, a pro další otázky mzdové a sociální politiky.“ Dle zákona o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, k úkolům MPSV patří:

1. řízení a kontrola výkonu státní správ v sociálním zabezpečení,
2. řízení České správy sociálního zabezpečení,
3. Zajišťovat úkoly vyplývající z mezinárodních smluv v sociálním zabezpečení,
4. zajišťovat úkoly související s dalším rozvojem sociálního zabezpečení.

Působnost MPSV v oblasti státní sociální podpory je vymezena v zákoně č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o státní sociální podpoře**“) a v zákoně č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**zákon o Úřadu práce ČR**“).

MPSV má podřízené organizace, mezi něž patří Úřad práce ČR (ÚP ČR), Česká správa sociálního zabezpečení (ČSSZ), Státní úřad inspekce práce (SÚIP), Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (ÚMPOD). MPSV zřizuje celkem pět ústavů sociální péče – Centrum sociálních služeb Tlokov, Centrum pobytových a terénních sociálních služeb Zbůch, Centrum sociálních služeb pro osoby se zrakovým postižením v Brně-Čhrlících, Centrum Kociánka a Centrum sociálních služeb Hrabyně.

Od 29.ledna 2016 je ministryní práce a sociálních věcí Michaela Marksová.

5.2 Česká správa sociálního zabezpečení

Česká správa sociálního zabezpečení, dále jen ČSSZ, je největší a zcela výjimečnou finančně správní institucí státní správy České republiky. Vznikla 1. září 1990 zákonem České národní rady č. 210/1990 Sb., o změnách v působnosti orgánů České republiky (dále jen „**zákon o změnách v působnosti orgánů ČR**“) a o změně zákona č. 210/1966 Sb., o péči a zdraví lidu (dále jen „**zákon o péči a zdraví lidu**“), kterým byl novelizován zákon ČNR č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů ČSR v sociálním zabezpečení (dále jen „**zákon o působnosti orgánů ČSR**“). ČSSZ není

samostatnou právnickou osobou, ale organizační složkou státu. Podle zákona o organizaci a provádění sociálního zabezpečení a zákona o nemocenském pojištění, definována jako:

- orgán sociálního zabezpečení, který provádí důchodové pojištění,
- orgán nemocenského pojištění,
- organizační složka státu, na níž se vztahují povinnosti a oprávnění, které zvláštní právní předpisy obecně ukládají, resp. zakládají pro správní úřady nebo orgány státní správy.

Kompetence ČSSZ jsou upraveny zákonem České národní rady o organizaci a provádění sociálního zabezpečení. Podle ustanovení § 5 odst. 1 zákona o organizaci a provádění sociálního zabezpečení plní ČSSZ následující úkoly:

- rozhoduje o dávkách důchodového pojištění, pokud není v uvedeném zákoně stanoveno, že o nich rozhoduje jiný orgán sociálního zabezpečení a zařizuje výplaty těchto dávek,
- rozhoduje o povinnosti občana vrátit dávku důchodového pojištění poskytnutou neprávem nebo v nesprávné výši, pokud je o této dávce oprávněna rozhodovat,
- rozhoduje o povinnosti zaměstnavatele nahradit neprávem vyplacené částky na dávce důchodového pojištění, pokud je o této dávce oprávněn rozhodovat,
- rozhoduje o odvolání ve věcech, v nichž v prvním stupni rozhodla Okresní správa sociálního zabezpečení,
- rozhoduje o odstranění tvrdosti, které by se vyskytly pro provádění sociálního zabezpečení, pokud jí bylo v jednotlivých případech svěčeno,
- vybírá pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, podle zvláštního zákona,
- jedná před soudem v řízení a přezkoumání rozhodnutí ve věcech sociálního zabezpečení,
- plní úkoly při výplatě dávek sociálního zabezpečení do ciziny,
- řídí a kontroluje činnost okresních správ sociálního zabezpečení,
- dává souhlas ke změně pobytu práce neschopného občana při jeho odjezdu do ciziny,
- zajišťuje vydávání tiskopisů předepsaných podle zákona,
- ČSSZ kontroluje plnění povinností subjektů sociálního zabezpečení,

- posuzuje zdravotní stav a pracovní schopnost občanů pro účely sociálního zabezpečení,
- vede evidenci práce neschopných občanů a v určitých případech provádí nemocenské pojištění.

ČSSZ vznikla sloučením Úřadu důchodového zabezpečení v Praze, České správy nemocenského pojištění a Správy nemocenského pojištění svazu českých a moravských výrobních družstev.

5.3 Úřad práce České republiky

Jedním z důležitých subjektů sociálního zabezpečení je Úřad práce České republiky. Byl zřízen zákonem o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů. Podle tohoto zákona vykonává Úřad práce úkoly ve sférách:

- zaměstnanosti,
- ochrany zaměstnanci při platební neschopnosti zaměstnavatele,
- státní sociální podpory,
- dávek pro osoby se zdravotním postižením,
- příspěvku na péči a inspekce poskytování sociálních služeb,
- pomoci v hmotné nouzi.

V rozsahu a za podmínek stanovených zákony Úřad práce vykonává státní správu i podle dalších zákonů, jako na příklad zákon o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů, zákon o sociálních službách, zákon o pomoci v hmotné nouzi. Úřad práce se člení na generální ředitelství, krajské pobočky, jejichž součástí jsou kontaktní pracoviště a pobočku pro hlavní město Prahu. Konkrétnější organizační uspořádání stanoví statut a organizační řád. Tyto dokumenty vydává s písemným souhlasem ministra práce a sociálních věcí generální ředitel. Statut ÚP ČR upravuje tyto oblasti:

- právní postavení ÚP ČR,
- předmět činnosti,
- organizaci ÚP,
- řízení,

- majetek,
- zásady hospodaření a finanční kontrolu,
- správní řízení,
- vedoucí zaměstnance ÚP,
- vztahy ÚP a MPSV, a k ostatním orgánům a institucím.

Generální ředitelství ÚP se člení na úsek nepojistných sociálních dávek, úsek zaměstnanosti, úsek ekonomicko-správní a kancelář úřadu, odbor kontrolně právní, referát interního auditora, funkční místo tiskového mluvčího a funkční místo asistenta. Krajské pobočky se dělí na kancelář krajské pobočky, oddělení kontrolně právní, oddělení zaměstnanosti, oddělení nepojistných sociálních dávek a kontaktní pracoviště věcně detašovaných či dislokovaných pracovišť.

6 Kazuistiky

Na následujících případových studiích budou prezentovány modelové ukázky sociálních dávek, které jsou v případě potřeby pojištěncům vypláceny. Uvedené případy jsou vybrány záměrně, jelikož účelem bylo poukázat na pojištěnce, kteří sociální dávky potřebují. Osobní údaje byly pozměněny a vše je anonymní.

6.1 Kazuistika č. 1

Osobní údaje:

Jméno – Ivan D.

Věk – 35 let

Bydliště - Praha

Stav – svobodný

Vzdělání – střední škola s maturitou

Rodinné údaje:

Matka – 67 let, poběratelka starobního důchodu

Otec – po smrti

Sourozenci – sestra Anna G. – 39 let, žije s rodinou v zahraničí

Ivan D. bydlí na sociální ubytovně ve skromných podmínkách, kde obývá samostatný pokoj. Sociální zařízení sdílí na patře s ostatními obyvateli ubytovny. Před několika lety přišel o práci, kde pracoval od ukončení vzdělání. A od té doby je veden v evidenci uchazečů o zaměstnání na Úřadu práci. V současné době již nemá nárok na vyplácení dávek v nezaměstnanosti, jelikož je na ÚP veden již druhým rokem. Ze strany ÚP mu stále nebylo nabídnuto vhodné zaměstnání, i když se nepotýká s žádným zdravotním omezením. On si aktivně práci nehledá.

V rámci systému dávek hmotné nouze pobírá příspěvek na živobytí v měsíční částce životního minima jednotlivce 3410 Kč. Dále formou doplatku na bydlení je mu hrazena měsíční částka platby za ubytovnu ve výši 3500 Kč, který vznikl na základě

doložení smlouvy o ubytování. Jelikož nemá na ubytovně trvalý pobyt a ani nemá nájemní smlouvu, z těchto důvodů nevznikl nárok na dávku příspěvek na bydlení ze systému státní sociální podpory.

Nezaměstnaný, jelikož splňoval podmínky, byl navržen do projektu výkonu veřejné služby. Účast ale odmítl z důvodu, že za výkon veřejné služby nenáleží žádné zvýhodnění. Toto jeho rozhodnutí mělo velmi zásadní dopad na jeho životní situaci. Došlo k vyřazení z evidence uchazečů o zaměstnání, kam se znovu může přihlásit nejdříve po uplynutí 6 měsíců, a přišel o nárok na dávky pomoci v hmotné nouzi.

Nyní je zcela vážně ohrožen na podstatě své existence, nemá žádné finanční prostředky a navíc přišel i o ubytování na ubytovně. Pokud mu v jeho současné situaci nepomůže rodina nebo jeho nejbližší, je zde reálná možnost, že skončí mezi lidmi bez přístřeší. Velkou hrozbou může být opatrování si prostředků na přežití, ať prací „na černo“ nebo kriminální činností, což by vedlo k problémům se zákony.

6.2 Kazuistika č. 2

Osobní údaje:

Jméno – Markéta Z.

Věk – 31 let

Bydliště – Brandýs nad Labem

Stav – rozvedená

Vzdělání – výuční list

Rodinné údaje:

Matka – 58 let, poběratelka invalidního důchodu

Otec – neznámí

Sourozenci – bratr – Josef – 27 let, montážní dělník, svobodný

Děti - Lucie – 2 roky

- Milan – 5 let

- Karel – 10 let

- Klára – 13 let

Markéta Z. je v současné době na mateřské dovolené. 13leté dítě je umístěno v dětském domově. Výživné matka na děti nepobírá. Velmi často se s dětmi stěhuje a vybírá nájemní byty dle výše nájmu. Nemá žádného stále partnera, naopak velice často je střídá. S bližší rodinou neudrhuje žádný bližší kontakt.

Zdrojem rodiny jsou dávky státní sociální podpory a dávky pomoci v hmotné nouzi, které jsou matce vypláceny. Dávkami ze státní sociální podpory jsou: rodičovský příspěvek, který je vypláceno na nejmladší z dětí a je výši 7600 Kč/měsíčně, dále jsou to přídatky na děti ve výši 1500 Kč/měsíčně. Dávkami pomoci v hmotné nouzi jsou příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení.

Nepříznivou životní situaci rodiny ještě navíc zatěžují dluhy, které jsou v celkové výši 80000 Kč, za neoprávněné připojení a odebrání elektrické energie a dále také dluhy za nájem z předchozích bytů. Dluhy se snaží řešit pomocí nastavených splátkových kalendářů, ale ne vždy platí v určený čas a proto se úroky navyšují.

V současné době dohlíží na rodinu sociální pracovnice. Hlavním důvodem pro dohled je, že matka by ráda dostala svého nejstaršího syna zpět do své péče. Dětem byla zajištěna pomoc v rámci poskytnutí ošacení a obuvi z ošatního střediska Červeného kříže.

Rodina se stále potýká s problémy v hospodaření s penězi. Jejich zadluženost se stále nedaří výrazněji snížit. Náklady na domácnost stále narůstají a negativní dopad má i celodenní pobyt dalších osob v bytě rodiny. Vhodným řešením pro rodinu je zvýšit míru zodpovědnosti a navýšit finanční rozpočet rodiny.

6.3 Kazuistika č. 3

Osobní údaje:

Jméno – Pavel K.

Věk – 49 let

Bydliště - Mělník

Stav – ženatý

Vzdělání – střední škola s maturitou

Rodinné údaje:

Matka – 72 let, poběratelka starobního důchodu

Otec – 75 let, poběratel starobního důchodu

Sourozenci – brat – Petr – 46 let, ženatý, OSVČ - autodoprava

- sestra – Soňa – 50 let, rozvedená, OSVČ – kadeřnice

Manželka – Jana – 38 let, na mateřské dovolené

Děti – Pavel – 2 roky

- Zuzana – 16 let (z prvního manželství)

Pavel K. pracoval nedokončených 25 let místní firmě, která svou pobočku uzavřela. V současné době je hlášen již 7 měsíc v evidenci uchazečů o zaměstnání na Úřadu práce. Nemá nárok v současnosti na vyplácení dávek v nezaměstnanosti, které jsou vzhledem k jeho věku vypláceny pouze 5 měsíců. Nárok na dávky hmotné nouze nevznikl z důvodu, že společně posuzovanými osobami v domácnosti je manželka, která pobírá dávku státní podpory rodičovský příspěvek, z důvodu péče o 2letého syna, ve výši 7600 Kč/měsíčně.

Po několika měsících byl zařazen do projektu výkonu veřejné služby, ale odmítl. Jako důvod uvedl nedůstojnost vykonávání veřejných služeb a nevhodnost, jelikož se jedná o výkon práce v místě bydliště. Z důvodu odmítnutí byl vyřazen z evidence uchazečů o zaměstnání. Zároveň mu vznikla povinnost hradit si zdravotní a sociální pojištění.

Rodina se potýká s velkými finančními téměř i existenčními problémy. Pavlovi K. se nedařilo dlouho dobu sehnat stále zaměstnání, jen občasné brigády. Není schopen ani plnit své závazky vůči své starší dceři, které měsíčně platí 3600 Kč alimenty. Po domluvě s bývalou manželkou začne tyto své závazky plnit, jakmile bude mít stále zaměstnání a doplatí i za měsíce, které není schopen zaplatit. Rodina zažádala na příslušném ÚP o příspěvek na bydlení, který jim byl schválen ve výši 2520 Kč měsíčně, a zároveň budou pobírat přídavek na dítě 500 Kč měsíčně.

Pavel K. po šesti měsících začal pracovat u svého bratra v jeho podniku s autodopravou. Absolvoval kurz na řidičský průkaz typu C a E (nákladní auta s přívěsem). Rodinný rozpočet je nyní bez závislosti na jakékoliv sociální dávce.

Závěr

Systém sociálního zabezpečení je ukazatelem sociální a ekonomické vyspělosti státu. Stát, jako jeho nositel, při jeho realizaci hospodaří s významnou sumou veřejných financí, a proto je důležitá co nejvyšší hospodárnost a efektivnost celého systému. Neméně důležité je jeho neustálé zdokonalování. Důležitou roli zde hraje princip solidárnosti státu. Je důležité, aby byl v udržitelné rovnováze, jelikož nedostatek může způsobit nepokrytí nastalé sociální situace, a naopak její přemíra může způsobit zpoždění občanů. Proto je do budoucna nutné provádět takové změny, které budou zejména efektivní.

Hlavním cílem práce bylo podat ucelený přehled o problematice vývoje sociálního zabezpečení od počátku jeho vývoje po současnost a teoreticky ho vymezit. Nejstarší historické zmínky o sociálním zabezpečení, se začínají objevovat spolu s formováním prvních lidských společenství. Ve vývoji jsou pozorovatelné důležité mezníky, které sociální zabezpečení ovlivňovali. Jeden z prvních byla dělba práce mezi mužem a ženou. Později ve středověku tuto oblast velice ovlivnila církev. Nakonec péči o sociální zabezpečení převzal stát, který ho začal formovat pomocí vytvářené legislativy.

Vedlejším cílem práce je neméně důležité financování sociálního zabezpečení, které je součástí celého systému. Práce obsahuje zhodnocení a zároveň efektivnost systému. Finanční prostředky je zapotřebí získat a přerozdělit. Systém funguje, jak již bylo zmíněno, na principech solidarity a zásluhovosti. Oba tyto principy by měli být v přiměřené rovnováze, aby systém mohl správně fungovat a naplňovat svůj účel. Stát, organizuje vybírání finančních prostředků, ty jsou zajišťovány z daní přímých a nepřímých. Mezi daňové subjekty se řadí stát, zaměstnavatelé, organizace, sdružení a církve. Financování státní sociální podpory plně probíhá ze státního rozpočtu. To také platí u financování sociální pomoci, které probíhá jak ze státního rozpočtu, tak také z rozpočtu územně samosprávných celků.

Systém sociální zabezpečení se sestává ze tří pilířů a to ze státní sociální podpory, sociálního pojištění a sociální pomoci. Tyto systémy jsou koncipovány, aby byly co nejefektivnější a jejich využití bylo přínosem. Každý z pilířů je definován pomocí legislativy.

Důležitou roli hrají jednotlivé orgány nebo li instituce, které spravují a realizují celý systém sociálního zabezpečení. Na základě legislativy určují podmínky účasti na sociálním zabezpečení. Stát vystupuje jako nositel v institucionálním řízení. Uspořádání sociálního zabezpečení je hierarchické a musí mít určitou provázanost, aby systém mohl fungovat a dosahoval pružnosti při reakcích, kdy se mění sociální situace vnějších podmínek i jednotlivců.

Seznam použitých zdrojů

Literární zdroje

1. ARNOLDOVÁ, Anna. Vybrané kapitoly ze sociálního zabezpečení, 1. část. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2005, 375 s. ISBN 80-246-0728-X.
2. BALÍK, Stanislav a kol.; *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. 2003, 180 s. ISBN 80-210-3307-X
3. DUŠEK, J. Metodika pro tvorbu bakalářských prací VŠERS. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2016. 66 s.
4. GALVAS, Milan a Zdeňka GREGOROVÁ. *Sociální zabezpečení*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000. 239 s. ISBN 80-210-2292-2.
5. CHVÁTALOVÁ, Iva. Právo sociálního zabezpečení v České republice a Evropské unii. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 290 s. ISBN 978-80-7380-374-2
6. KOLDINSKÁ, Kristina. *Sociální právo*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 208 s. ISBN 978-80-7400-474-2.
7. KRES, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 5. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, 544 s. ISBN 978-80-7357-585-4.
8. NAHODIL, František a kolektiv. *Veřejné finance v České republice*. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2009, 359 s., ISBN 978-80-7380-162-5.
9. PEKOVÁ, Jitka. *Veřejné finance: úvod do problematiky*. 4. aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2008, 579 s. ISBN 978-80-7357-358-4.
10. ŠTANGOVÁ, V. In: TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 5., přeprac. a dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2013, 320 s. ISBN 978-80-7400-473-5
11. TRÖSTER, Petr a kol. *Právo sociálního zabezpečení*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, 320 s. ISBN 978-80-7400-473-5.
12. TOMEŠ, Igor. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost*. 1. vydání. Praha: Sociopress, 1996, 213 s. ISBN 80-902260-0-0.
13. VOSTATEK, Jaroslav. *Sociální a soukromé pojištění*. Vyd. 1. Praha: CODEX Bohemia, 1996. 601 s. ISBN 80-85963-21-3.
14. ŽENÍŠKOVÁ, M. *Pojistné na sociální zabezpečení*. 2. vyd. Zlín: ANAG, spol. s.r.o, 2010. 141 s. ISBN 978-80-7263-579-5.

Elektronické zdroje

1. Důchodový věk pojištěnců [online] [cit. 2017-01-31] Dostupné z WWW <<http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/starobni-duchody.htm>>
2. Porodné [online] [cit. 2017-01-31] Dostupné z WWW <<http://portal.mpsvcz/soc/ssp/obcane/porodne>>
3. Přídavek na dítě [online] [cit. 2017-01-31] Dostupné z WWW <https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prid_na_dite>
4. Přídavek na bydlení [online] [cit. 2017-01-16] Dostupné z WWW <https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prisp_na_bydleni>
5. Výdaje na základní složky sociálně – zdravotního systému [online] [cit. 2017-03-30] Dostupné z WWW <http://www.vups.cz/index/php?p=ekonomicke_a_socialni_ukazatele_cr>
6. 80. let sociálního pojištění [online] [cit. 2017-01-31] Dostupné z WWW <http://www.cssz.cz/NR/rdonlyrs/5572A3BE-22CD-46D3-A31F2BA0076C1C63/0/publikace_80letSP.pdf.14?>

Legislativní dokumenty

1. ČESKO. Zákon č. 1/1888 o pojišťování dělníků pro případ úrazu, [online]. [cit. 2017-02-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.epravo.cz/>>
2. ČESKO. Zákon č. 33/1888 o nemocenském pojištění dělníků, [online]. [cit. 2017-02-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.epravo.cz/>>
3. ČESKO. Zákon č. 59/1868 o opatrování chudých.
4. ČESKO. Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého
5. ČESKO. Zákon č. 63/1918 Sb., o podpoře nezaměstnaných
6. ČESKO. Zákon č. 221/1925 o nemocenském pojištění veřejných zaměstnanců.
7. ČESKO. Zákon č. 1/1991 o zaměstnanosti
8. ČESKO. Zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu
9. ČESKO. Zákon č. 177/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů
10. Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
11. *Sociální pojištění 2016*: rejstřík: redakční uzávěrka 18.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016, 368 s. ÚZ: úplné znění, č. 1121. ISBN 978-80-7488-152-7
12. *Sociální zabezpečení 2016*: rejstřík: redakční uzávěrka 25.1.2016. Ostrava: Sagit, 2016, 240 s. ÚZ: úplné znění, č. 1124. ISBN 978-80-7488-155-8

Seznam zkratk

ČR – Česká republika

ČSSZ – Česká správa sociálního zabezpečení

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

OSSZ – Okresní správa sociálního zabezpečení

OSVČ – osoba samostatně výdělečně činná

SÚIP - Státní úřad inspekce práce

ÚMPOD - Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí

ÚP ČR – Úřad práce České republiky

Seznam tabulek

1. Výdaje na systém sociálního zabezpečení v letech 1996-2015.
2. Přídavek na dítě platný od 1.1.2016.
3. Náklady na bydlení v bytech užívaných na základě nájemní smlouvy.
4. Náklady na bydlení v družstevních bytech a bytech vlastníků.
5. Porodné.
6. Důchodový věk pojištěnců narozených v letech 1936-1977.